Dobar je Bog.

Pripovijest.

Napisao

Stjepan Eraković.

Na svijet izdalo

Društvo sv. Jeronima.

ZAGREB.
TISAK ANTUNA SCHOLZA
1905.

Za ravnanje.

I.

Članovi **krunaši** t. j. prinosnici, koji dobivaju za jednu krunu svetojeronimske knjige, neka izvole uvažiti ovo:

1. Svaki krunaš može, dok zaliha knjiga traje, **neposredno kod otpravništva** dići knjige, koje su one godine izašle; samo neka uplati kod otpravništva svoj godišnji prinos.

2. Krunaši, koji ne dižu knjiga **neposredno** kod otpravništva, neka se **za vremena** prijave kod društvenoga povjerenika svoga kotara, da ih on uzmogne prijaviti upravi prije nego li se knjige raspačavaju, pa će dobiti knjige zajedno s doživotnim članovima.

3. Krunaške prinose, koji dogju upravi od krunaša samih i za koje bi uprava morala **poštom** poslati knjige, prima uprava samo onda, ako prispiju **prije nego li se počnu knjige raspačavati i ako iznose barem pet kruna** (= prinos za pet krunaša). Prinosi koji ne iznose barem pet kruna i koji dogju kad se već knjige počnu raspačavati, vraćaju se **bezuvjetno** predateljima.

II.

Doživotni članovi gube pravo na svoje knjige, ako ih nijesu digli u roku od tri godine.

III.

Tamo gdje koledari nijesu prosti od biljegovine (kao n. pr. u Bosni Hercegovini) neka gg. povjerenici (i preprodavači) odmah čim dobiju »Danicu« uplate kod poreznoga ureda biljegovinu za njn. Tu biljegovinu imat će dakako **povjerenicima** naknaditi članovi (a **preprodavači** mogu je za toliko skuplje prodavati, koliko biljegovina iznosi.

PUČKA KNJIŽNICA

IZDAVANA

DRUŠTVOM SVETOJERONIMSKIM.

KNJIGA CXXXIX.

DOBAR JE BOG.

PRIPOVIJEST.

NAPISAO

STJEPAN ERAKOVIC.

ZAGREB.
TISAK ANTUNA SCHOLZA.
1905.

Andre Baras

DOBAR JE BOG.

PRIPOVIJEST.

NAPISAO

STJEPAN ERAKOVIĆ.

NA SVIJET IZDALO

DRUŠTVO SV. JERONIMA.

ZAGREB.
TISAK ANTUNA SCHOLZA.
1905.

I

ko podne je, a vrućina da svisneš. Odnikale ni daška vjetra. Zrak titra pred očima, kao da gori. Slavonska je to omara, ona o Gospojinama, a na zlu glasu.

Po cesti legla gusta, za dobru stopu debela prašina. Da kojom nesrećom zadješ pred večer medju blago, kad polazi s paše kući, propao bi u tu još vruću prašinu do koljena, i da ne pritvoriš rupcem dobro nosa i ustiju, ugušio bi se.

Kiše bi trebalo — ali nje ni za lijek.

Nedjelja je; posvećena Srcu Isusovu. Narod još u crkvi na misi, koja samo što se ne svrši. Sám župnik je služi. To je danas svečani dan za njega i njegovu župu, koja se posvetila Srcu Isusovu.

Kad je svojim župljanima navijestio sa prodikaonice, da je biskup ogromnu svoju biskupiju predao u zaštitu presvetoga Srca, kako li se poveseliše!

Crkva je dupkom puna; ne bi jabuka na tle pala, da ju s kora medju svijet baciš.

Kraj pobočnog oltara kleče pjevačice u svečanom narodnom ruhu. Mlade su, lijepe su sve. Ali i medju njima ima razlike. Jer dok se jednoj sjaje i tuckaju pod bijelim vratom veliki, zlatni dukati, dok na drugoj

šušti skupocjena svila, dotle ih ima i takovih, koje se istina, ističu ljepotom i skromnošću, ali i siromaštvom. To je već tako na ovomu svijetu. Nijesu ni svi prsti jednaki.

Iza djevojaka poredale se mladje snaše u zlatnim i srebrenim šamijama, a iza njih stariji svijet po klupama.

Sjajno crkveno ruho, sijeda kosa časnog svećenika, ugodan miris tamjana i svečani glas orgulja uz krasno i skladno pjevanje pobožnoga puka, djeluje neobično na srce tvoje. Ono se rastapa od milinja i pobožnosti; oči ti se pune suzama, a ti i nehotice združiš glas svoj s glasom pjevačica.

Sveti je to čas; ne stidi ga se.

U sakristiji smjestila se muška mladjarija. Glaviti su to i kršni momci; ali kao da je medju njima prvi Ivan Dominković, sin seoskog načelnika. On je visok, sjajna oka, a muževnog lica. Mnoga ga djevojka svojim očima milovala, mnoga majka kćerci željkovala. Ali on ne mario. Srce svoje poklonio je već drugoj. On imućnik zavolio sirotu, a ova mu vraćala ljubav.

Eno je u crkvi, u prvomu redu. Selom ju zovu Anicom Beretićevom.

Kako je smjerna, ali i tužna danas! Vidi ju dobro Ivan, opaža on i njene suze, koje joj kapaju na molitvenik, i kao da ćuti uzdahe, koje ta sirota šalje Srcu Isusovu, da joj uzdrži i spasi majku, koja tako teško i dugo već boluje.

Misa se svrši, a svijet nagrnuo k vratima, da se što prije domogne svježega i čistoga zraka.

Izašle i djevojke. Ako tko tiho i s mirom, one ne mogu.

Evo i Anice, pognute glave, spuštenih trepavica. U ruci joj crkvena molitvenica.

K njoj stupio Ivan.

— Kako je majci, Anice?

— Zlo, — odgovori djevica i prosuzi.

— Sirota. Čuo sam, da nije u selu, već na stanu.

— Dà, na stanu je kod tetke; ondje ima više mira.

— Ali, gle, tà to su naši konji — reče Anica i pokaže rukom na kola, što su stajala pred župnim dvorom nasuprot crkvi. Na kolima bila dva sjedala.

Djevojka problijedi.

— Bože, majci mora da je zlo; naši su došli i opet po svećenika.

Tako je i bilo. Mato, djed Aničin po majci, čekao župnika.

— Koje dobro, djede Mato? Vi s kolima; da nije bolesnik? — upitat će župnik.

— Pogodili ste, gospodine. Bolesna je Ivka, moja kći. Samo molim, da požurite. Duša joj na jeziku!

— Eto, nà. Takovi ste vi svi. Zar nijeste mogli prije doći? Kad se bolesnik sa Bogom miri, treba da je pri svijesti.

— Znam, velečasni; ali ona se je već ispovjedila u svojoj bolesti. Bit će, da ste zaboravili; a sada i opet želi misnika.

— Tako i treba, djede. Tu se vidi, da je Ivka kršćanka, ne samo po imenu, nego i činom. Sada se sjećam, djede. Jest, ja sam ju prije mjesec dana već ispovjedio. Jesi li gotov?

— Jesam, gospodine, samo molim, dozvolite, da i svoju unuku povezem bolesnoj majci.

— Dobro. Malo pričekaj — ja ću odmah doći.

Za nekoliko časova sjedio je župnik na kolima. Podjoše.

Selom se išlo kojekako, uza svu silnu i duboku prašinu; ali izvan sela, prema stanu bio rdjav, još neutrt put. Da ispustiš dušu.

Stadoše doskora pred ovelikim stanom, a pod stoljetnim hrastom.

Župnik sidje s kola, a neka starica — Aničina tetka — dočeka ga pred vratima, primi blagoslov, te ga uvede u sobu.

Mala je to sobica. U njoj samo za nuždu mogla stati oširoka postelja, stol i dva klimava stolca. U kutu, pokraj velike, vapnom obijeljene peći ležala škrinja od hrastova drva, plavom bojom oličena. U njoj se čuvale rubine.

Kako je župnik u sobu stupio, udari mu u obraze tako težak i nečist zrak, da je mislio, pozlit će mu. Bio on od velike mise još na tašte.

— Ljudi, zašto vi ne otvarate prozora! Tà, od toga nevaljaloga zraka mora i zdravo čeljade da oboli. Čist svjež zrak okrepa je bolniku. Otvorite prozore!

Bolesnu Ivku pokriju bolje, da joj ne bi nahudio propuh.

Čudan je naš hrvatski seljak. Čisto, da se boji svježega zraka, on, koji se gotovo danju i noću kreće vani na zraku. On u jednoj sobi jede, razne poslove obavlja, odjeću čisti, a mokru odjeću suši — sve to pri zatvorenim prozorima. Zato i jesu naša seljačka djeca zimi žuta, blijeda i boležljiva, jer se sobe slabo zrače.

Župnik pristupi k postelji i pogleda bolesnicu.

Tužna li pogleda! Ivka ležala na ledjima, a slabe njene grudi dizale se i spuštale naglo ispod bijele plahte. Vidjelo se na prvi mah, da je slabih prsiju, trulih pluća. Usta joj bila ispucana i crna od velike

vatruštine, a glava umotana u crnu šamiju, ispod koje se vidjeli pramovi vlažne, prosijede kose.

Visoko njeno čelo oblio kao grašak krupni znoj, a oči bile uprte nekuda gore, prama tavanicama. Lice joj bilo prozirno, a žuto kao i zrela dinja.

Disala je teško. Bila je još pri svijesti, ali se vidjelo na njoj, da su joj časovi odbrojeni.

— Hvala, velečasni, što ste došli, pozdravi Ivka župnika slabim glasom.

Anica stupila za župnikom u sobicu i zaplakala gorko.

Izvedoše ju van, a svećenik osta sam, da izmiri bolesnicu sa Bogom.

I on ju izmirio još pri bistroj svijesti.

Za vrijeme svete pričesti udje u sobu djed Mato, Anica i njezina tetka.

Klekoše na zemljani pod i prignuše svoje glave pred Bogom — čovjekom, koji se evo udostojio u slici kruha pohoditi svoju službenicu.

Kad je Ivka andjeoskom upravo pobožnošću i odanošću u Božju volju primila Boga svoga, porumene joj naglo blijeda lica, tijelo joj se poče pružati, grudi naglije dizati, a župnik sklopi patnici oči.

Svršeno je.

— Majko, slatka moja majko, zajauče u taj par Anica, pa se baci u svečanom svomu ruhu na mrtvo, ali još vruće tijelo majčino.

Badava ju zvali, uzalud vukli od postelje.

— Pustite ju, neka se isplače, bit će joj lakše. Znam ja dobro, da je sirotici teško. Umro joj davno otac, a sada eto ostala i bez majke. Ali Bog je dobar, On svojih ne ostavlja nikada.

Pokojnica mnogo je patila na ovomu svijetu. Davno je već tomu, kako je postala udovicom i kako

joj pokojni vojno umjesto blaga ostavio iza sebe kao baštinu dvoje sitne djece: Anicu i Franju. Težak je bio život njezin, pun rada i pregaranja; pa ipak nijesi s njenih ustiju nikada čuo ni tužbe ni hule na Boga. Ona je bila upravo mučenica na ovoj zemlji, mučenica koja trpi, predavši se u Božju volju.

Pa ipak, i ona tako dobra, tako pobožna morala je toliko trpjeti i na posljetku morala poći sa ovoga svijeta, da iza nje ostane dvoje nejačadi.

Ali Bog dragi, koji se brine za ptice nebeske, koje niti siju, niti žanju, koji nastoji oko trave, koja niti tka niti prede, pa ih ipak hrani i odijeva, brinut će se i za Ivkinu siročad.

Dobar je Bog.

II.

Pokojna Ivka bila je siromašnih roditelja, a i udala se u dosta siromašnu Beretićevu zadrugu.

Od ranog jutra do mrkog mraka radila je ona i redovala sirota neprestano. Možemo reći, da je upravo krvavo zaslužila onu koricu crna hljeba, kojom se hranila.

Svoga je muža ljubila iz svega srca, i slušala ga. Tà, oni su se iz ljubavi uzeli.

A kada je dobila prvo dijete, malu Anicu, kao da se je njena ljubav prama mužu podvostručila.

Neki pisac pravo je zabilježio: Žena, koja svoga muža i svoju djecu ljubi pravom kršćanskom ljubavi, svetica je za ovaj svijet.

A to je istina.

Muž, koji cio dan radi teške poslove, koji u znoju lica i žuljevima ruku svojih skrbi za ženu i djecu, često puta klone i malakše. Kako mu onda dobro

dodje, kako odlane, kada dobra i vjerna žena prodje mekanom svojom rukom preko navoranog, oznojenog čela njegova, kada mu u susret nosi nevinoga andjelka, koji veselim očicama sitne ručice prama roditelju svomu širi. Samo kameno, tvrdo srce može hladno da ostane pri takovoj zgodi.

No Ivka nije bila udata ni potpune četiri godine, kada joj jednoga dana donesoše muža iz šume slomljenih kostiju. Drvo mu slomilo obje noge. Legao je, da više ne ustane; a da je i ozdravio, što bi počeo? Onako sakat i kljast ne bi koristio ni sebi, a kamo li svojima, kojima bi samo na teret bio.

Liječnici mu u bolnici odrezali noge, ali on jadnik ne preboli — ode pod ledinu.

Tko da shvati sada žalost nesretne žene i majke? Dvoje nejake djece, jedno još na prsima, a drugo istom prohodalo, ostade na brizi Ivki. O, kako je njoj moralo strašno biti pri duši! Ali ona klonula nije; ona se pokazala pravom kršćankom i u teškoj kušnji, koju Bog na nju poslao.

Što je Ivka patila kao udovica, te samo dragi Bog znade i ona.

U našim seljačkim zadrugama teško je vrlo udovici. Dok je zdrava i krepka, dok može sve svoje sile da ulaže u posao, bilo kod kuće, bilo u polju, dok može i hoće samo zadrugi da stiče, mila im je i draga. Ali mora li ona tu brigu i posao da dijeli sa dječicom svojom, onda ju poprijeko gledaju, na putu im je.

Ima časnih iznimaka — ali su dosta rijetke.

Možda je tomu kriv donekle i život našega seljaka. Od teškog posla znade mu mnogo puta otvrdnuti srce i ćud, a plemenitije čuvstvo kao da zahiri i otupi.

Ivka je patila i radila u zadrugi kao rob; uza sve to nije ona zaboravljala svoje dječice. Svaku večer ma kako umorna bila, uzimala ih k sebi u postelju na krilo, sklapala im ručice i učila ih moliti se Bogu.

Kad su joj djeca poodrasla, mogla se Ivka i udati u dobru kuću. Bila je marljiva, pa se otimali za njom udovci, no ona ne htjela.

U našim seoskim zadrugama ostaju djeca u očinskoj kući, ma im se majka i udala. A baš to nije htjela podnipošto Ivka. Kako da ostavi svoju ljubljenu djecu? Tko bi na njih pazio, tko držao u redu i čistoći, tko učio moliti se Bogu? Ona dakle ostade u zadrugi, sve dok je ne shrva teška bolest, neizlječiva sušica. Anica bila je u sedamnaestoj, a Franjo u petnaestoj godini, kad im legne majka, da više ne ustane.

Franjo, njezin sin umetnuo se u oca svoga. Bio kršan i jak, ne bi čovjek vjerovao, da je istom u petnaestoj godini. Njega se majčina smrt nije toliko kosnula. Žalio je, plakao nad otvorenim njenim grobom, ali to je i bila sva žalost. Muški su čvršće gradje, nekako tvrdjega srca. On se u brzo primirio i dao na svakidanji posao.

Drugojačije je bilo sa Anicom. Njoj je bilo ravno sedamnaest godina. Stupila je dakle baš u one godine, u kojima se djevojke na raskršću nalaze. Nužna im je jača potpora, nuždan točniji putokaz. Nije li toga, mogu lasno stranputicom, sklizavim putem da podju. A tu i opet treba majčine nježne ljubavi.

Kada je majka Aničina umrla, obuze ovu golema tuga, neizmjerna žalost za pokojnicom.

Kod kuće, se baci na praznu majčinu postelju, a suze provale kao bujica kvaseći jastuke, na kojima počivala glava njene majke.

— Majko, dobra moja majko, zašto si me tužnu ostavila? — bile su jedine riječi i jedini bolni vapaj, koji je svaki čas ponavljala. Plakala je kao dijete, ali joj odlanulo.

Ide vrijeme, nosi breme. Vrijeme liječi svaku ranu, ako je i ne može potpuno da zacijeli.

Anica imala baku, dobru, tihu staricu blage duše a mekana srca, koja nije mogla ni crva da uvrijedi. Ta dobra baka tetošila oko unuke svoje.

— Tješi se, zlato moje. Tako je Bog odredio; a što je od njega, znaš i sama, da moramo strpljivo primiti. Moli se sinko i On će te olakšati.

U Beretićevoj zadruzi slabo se grunta nalazilo; a nije ona ni brojna bila. Bilo ih svega u kući devetero duša. Djed i baka, pa onda njihov mladji sin Ante sa ženom i troje djece; napokon Anica i brat joj Franjo.

Živjeli su dosta siromašno.

Franjo bio zadruzi svojoj od velike koristi. Bio ne samo snažan i čil, nego i marljiv.

Anica radila po kući, a poslije morala da zamijeni majku i da stupi na njezino mjesto — morala je i ona redovati. Bavila se ženskim ručnim radom, kao i druge seljačke djevojke. Osim toga pazila i njegovala Antinu dječicu.

Djeca ju silno voljela. Zimi, u večer, kada bi prestala tkati, i kada se Anica od posla odmarala, skupili bi se oni oko tetice svoje i molili, da im štogod priča.

Sirota tetica! Tetošila oko tudje djece, ona, kojoj je i samoj još trebalo majčine paske i ljubavi.

Ona je ljubila djecu, pa se ubrzo s njima sprijateljila i rado se s njima družila.

Upravo je uživala u dječijem društvu. Njihov obijesni smijeh, njihova nestašnost djelovala je poput me-

lema na njeno tužno srce. Medju djecom postade i ona često puta djetetom. A kako je to lijepo, ma i za kratak samo čas opet djetetom biti!

Dječije doba, sretno doba!

III.

Ivan Dominković je bio jedinac u oca samca, samovlasnika. Otac njegov čil i krepak, u najboljim godinama, bio je seoski načelnik.

U Slavoniji nije rijetkost, da imućniji i otvoreniji seljaci izvršuju tu čast u općini. Tako i treba. Općinsko vijeće znade često puta stvarati važne zaključke, pa ako je na čelu općine muž čestit i uvidjavan, a k tome i sâm seljanin, to će skoro uvijek takovi zaključci biti korisni i za općinu i za pojedinca.

Načelnik Dominković bio je imućan i valjan muž, ali bio je samac. A kao takav nije za načelnika, jer tko će mu se brinuti za njegovo dosta veliko gospodarstvo?

On je imao do 20 lanaca zemlje, i lanac vinograda, zasadjen amerikancem. Dok nije Marko bio načelnik, bavio se jedino svojim gospodarstvom. On je bio upravo uzoran gospodar. Težao je zemlju, bavio se voćarstvom, a volio i vrtlarstvo. Njegova se polja najbolje obradjivala. On je prvi u selu stari svoj, filokserom zaraženi vinograd, dao rigolovati metar duboko, prvi počeo amerikansku lozu kalamiti portugiscem i plemenkom. Njegov je vinograd najbolje rodio. Istina, on se dosta na nj istrošio, ali mu je zato i rodio. Svaki novčić uložen u vinograd dvostruko mu nosio.

Imao je krasan šljivik, velik voćnjak finog i izabranog voća, prostran stan izvan sela, gdje mu bila marva prva u selu i po broju i po soju, a kod kuće pomno njegovao vrt, pun svega i svačesa.

Držao bi po jednoga slugu u kući, ali se na njega ne oslanjao mnogo. Tudjinac ne stiče gospodaru, a samo gazdino oko goji konje. Znao je to Marko dobro, pa kamo sreće, da je i nadalje tako radio i da se je kanio gospodstva.

Kako je primio čast i službu načelništva, morao je nužno u njegovom gospodarstvu nastati nazadak.

Odrasle djece nije imao; a žena kao žena mà kako vrijedna i radina bila ne može nikako da svakuda dospije, ne može da vodi sama velikog gospodarstva. A sluge? Težko gazdi, koji na sluge računa. Oni ne rade njemu, nego sebi.

Čim je Dominković postao načelnikom, htio svom silom, da mu se i sin pogospodi. Sin njegov Ivan išao u četvrti razred pučke škole, kada roditelji nakaniše, da ga pošalju na gimnaziju. Tomu je mati, načelnikovica, najviše doprinijela.

— Imamo, hvala Bogu, svega. Rodi nam polje i vinograd, sretni smo u blagu i svinjama, moj stari bere mjesečnu plaću, zašto dakle da nam ne bude jedinac sin sretan? Kada mogu siromašniji školovati svoju djecu, možemo i mi. Neka Ivan bude gospodinom!

Majčina želja bila, da joj zlato njeno postane svećenikom, a otac sucem. Pravili ražanj, a zec još u šumi.

Opraviše oni svoga sinka baš gospodski. Svukli s njega plave graničarske hlače i opanke i baršunasti prslućak, pa ga obukli po »gradski«. Načelnikovica nije se nikako mogla da nagleda svoga jedinca. Smijala se i plakala zajedno.

— Kako je krasan, kako je lijep!

Kada Ivan dovršio četvrti razred, odvezoše ga u grad.

Dječak je bio otvoren — ali badava, on nije imao ni volje ni smisla za nauku; ili kako naši stari kažu:

smrdjela mu knjiga. Bio je previše živ i jogunast. Druge ga godine istjeraše. Goleme li žalosti sada i sramote za načelnikovicu! A načelnik govorio, da je to učinjeno iz pizme, jer da gospoda ne trpe seljaka, pa ni njegove djece.

No varao se jadan; nemirnjaković njegov je to zaslužio.

Kada je Ivan podrasao i snagom se opasao, dao se svim žarom na gospodarstvo. Akoprem ga roditelji kao jedinca upravo obožavali, svaku mu želju iz očiju čitali, kruto bi se čovjek prevario, kad bi pomislio, da se Ivan radi toga razmazio i ulijenio. Ne. On je bio marljiv i radin kao pčela, samo što nije na žalost znao sticati i čuvati kao pčela.

Od ranog jutra do kasnoga doba radio on u kući i u polju. Nije on pazio na žegu i vrućinu, ne mario za zimu. Jednom riječi bio poslenik, da mu treba para tražiti.

Uza sve to načelnikovo gospodarstvo nikako naprijed, nego sve više nazad.

Mnogi nijesu to opažali, većina ih samo po vanjštini sudi, ali je znao stari Dominković, gdje ga cipela tišti. Imao je duga u štedioni ravnih dvije tisuće kruna, a to nije šala za seljaka

Krivci su bili i otac i sin. Marko živio kao gospodin, živio gospodski. Svaki dan s gospodom išao dopodne na pivo, a poslije podne na vino. On, koji ima u svojoj pivnici po 50 do 60 akova krasnoga vina, ide u gostionu na vino.

Osim toga polazio kao načelnik s poslom češće i kotar, pa kada bi poslove obavio, našlo se uvijek prijatelja i znanaca, koji bi se na račun načelnika krasno proveselili. Takov skupi život ne mogu ni oni da pro-

vode, koji od stalne gotovine žive, kamo li čovjek, komu je gospodarstvo jedina krava — muzara.

Zle godine, tuča, pošast kod blaga i svinja znadu i štedišu gospodara ako ne baš sasvim upropastiti, a ono svakako ljuto ošinuti.

U oca se ugledao i sin. Ovdje se obistinila poslovica: kakov otac, takov i sin.

Ivan se istina mučio i poslovao, ali koja korist od njegove muke i posla? Kako dodje nedjelja i svetac eto našeg junaka, gdje obilazi krčme. Kod Dajtelbauma bi počeo, a kod Toše s kartama dovršio. Nije znao cijeniti novca. Nijedan svetac, nijedna nedjelja nije prošla, a da ne plane petica. Šest je dana radio, a sedmi otpočivao. Ali taj sedmi progutao je cijenu onih šest radenih.

Takov život, ne samo da ne sveti nedjelje, on je za pravo obesčašćuje. Ivan kao da nije znao, da je Bog odredio čovjeku nedjelju i svetac za počinak od tjelesnog rada, ali i za posvećenje naših duša. Kada bi mu majka tu rastrošnost prigovorila, on bi je počeo milovati i dragati, a njena srdžba brzo bi popustila, nestalo bi je kao i dima.

Nije mu ni ocu s voljom bila sinova lakoumnost. Ali što je mogao? Bili su na žalost, što se troška tiče potpuno jednaki. Otac je svojim primjerom prednjačio.

Šutio je, pa se tješio riječima: kad se oženi, opametit će se. Sa ženidbom doći će i brige. Samo što otac nije pomišljao na rečenicu: što dikla navikla...

Ivan kao jedinac bio oprošten od soldačije, pa se sada upeli roditelji, da nadju sinu svomu i uvedu u kuću takovu mladu, koja će i dostojnom biti, da se nazove načelnikovom snahom. Tražili su bogatu mladu.

Nije bilo teško naći Ivanu djevojke. Tà, sve se

za njim otimaju. Prvo, dobra kuća, jedna od boljih u selu, a drugo, on mlad, ljepušan mladić.

Što nijesu svašta roditelji radili, da si jedinca ožene s kojom bogatom djevojkom! Nudili mu ovu i onu — ali on nikoju, već samo Anicu.

— Ne uzimaj mi te cure, sine, govorio ljutito otac. Ubit će me sramota. Šta će mi gospoda reći, ako uvedeš u ovu moju poštenu kuću onu sljepicu.

Brige Ivana za gospodu! Ne će on sa gospodom živjeti, nego sa ženom. A glede poštenja Aničina bio on na čistu. Poznavao je dobro. Znao je, da je čista kao sunce.

— Biraj imućnu. Ako ne ćeš u našem selu, ima ih u drugima.

Uzalud sve, Ivan se ne da ni vilama sedlati.

Videći roditelji, da ne mogu, štono se veli, ni glavom o zid, ni sinove volje slomiti, pristali napokon, mà i teškim srcem.

U jesen će u prosce, a dotle će i Anica da okaje pokojnu svoju majku.

— Očarala ga! govorila stara načelnikovica svojim prijama i sestricama, a Ivan se veselio, što je na njegovo izašlo.

IV.

Odavno se Ivan i Anica rado gledali. Kako su im domovi u istoj ulici, često bi se još kao djeca sastajali kod igre. Ivan obijestan i naprasit, rijetko komu mira davao. Rado se tukao i svadjao. Radi toga ga i prozvaše djeca: »oroskom«. Samo Anica kao da je bila kod njega u osobitoj milosti.

Prvo saće meda, prvo voće bilo je njezino. To bi joj Ivan sa stana donašao, a ona primala te male darove sva blažena i vesela, kao da mora tako biti.

Godinama se to uzajamno čuvstvo medju njima učvrstilo i ukrijepilo, a naskoro se nadala prilika, da svoju naklonost jedno drugomu i riječima iskaže.

Išla Anica nekoga dana na livadu, a Ivan se umoran vraćao iz šume.

Skobe se i stanu kao na zapovijed. Obojica i nehotice porumene.

— Kamo, Anice?

— Na livadu.

— Što si se toliko zarumenila?

Anica šuti.

— No, reci, ne muči me.

— Ja, da te mučim? Tako, zarumenila sam se, valjda od umora.

— Ne vjerujem.

— Volja ti, — i djevojka mu pogleda ravno u oči.

Mladić se zbuni. Nenadano joj prihvati ruku pa će joj ozbiljno reći:

— Anice, ti znaš, da te volim, da si pola srca moga. Hoćeš li mi biti ženom? Govori!

— Zar me voliš? — prošapta ona sva sretna i porumeni na novo.

— Volim odavno. Reci, hoćeš li?

— A što će tvoji roditelji reći? Znaš i sam dobro, da me ne trpe, što sam sirota.

— Ne brini se, dušo. To je već gotova stvar. Ja sam o tom sa svojim roditeljima govorio. Oni su pristali.

— Kako, zar bez moga znanja, Ivane? A da ja ne ću?

— Hoćeš, hoćeš, tà, ti si moja! — i on ju htjede obuhvatiti oko pasa. Ali ona uzmakne i namršti obrve.

*

— Ne diraj me, Ivane. Zar se ne stidiš? — I ona htjela poći svojim putom.

— Anice, oprosti! Ne ću više nikada. Eto vidiš, da plačem.

A nije on plakao, nego se nevaljanac šalio, ali se vidjelo na njegovu licu, da mu šala ne ide baš od srca.

Djevojka se nehotice nasmije.

— Anice, odgovori na pitanje. Hoćeš li?

— Hoću! — i ona mu pruži svoju žuljavu ruku.

Nije blago ni srebro, ni zlato, već je blago, što je srcu drago.

Ivan je bio blažen; ispunila mu se eto vruća želja, i on će se, ako Bog dade, zakititi najljepšim, najmirisnijim cvijetom svojega sela.

Za kratko vrijeme već se pronijelo selom, da se njih dvoje uzimlje. Za čudo! U takovim zgodama imadu pogdjekoje bakice i prije silna posla, bruseći jezike svoje, no ovdje, kao da to nije bilo tako. Pustiše ih na miru. A što to znači, znade samo onaj, koji se rodio i odrasao u selu.

I Anici bilo drago oko srca; ćutjela se zadovoljnom. Eto će se domoći vojna svomu srcu mila i vrijedna. Ona je zaslužila i bolju sreću! Jer ne samo, da je bila smjerna i radina, nego i blage ćudi i pobožna. Takova žena pravi je blagoslov za kuću u koju će doći i za muža, za koga će poći.

Smućivalo ju samo jedno.

Smućivala ju lakoumnost i rastrošnost Ivanova. No ona se tješila, da će i ta lakoumnost ishlapiti i proći, čim se uzmu. Ona će nastojati i gledati, da ga nedjeljom i svecem zadrži poslije podne kod kuće.

Ona će svojom dobrotom i umiljatošću nadoknaditi njegove lakoumne dugove.

Sve bilo dobro, sve već ugovoreno, svatovi već pred vratima, kad se njih dvoje nenadano posvadili; i to ne onako od šale, nego od krute zbilje.

Možda se Anica počela bojati Ivanove rastrošnosti, pa mu otkazala ruku? Nije. Ona ga je voljela i nadalje pravom, čistom ljubavi, kako to samo čestita djevojka može.

Ili je Ivan zabavio njenoj sirotinji? Možda su joj klevetnici ocrnili poštenje pred njim? Ni jedno, ni drugo. Ivan zna za Aničinu čistoću i pobožnost, a što je sirota, tim mu je draža. Kako je dakle došlo do toga?

U mjesnog trgovca bila berba, pa on pozvao djevojke na mobu u vinograd.

Trgovčevu berbu jedva čekaju djevojke. Tu bude kola i pjevanja do u kasnu noć! On ne žali platiti gajdaša, on ne škrtari vinom — tà, ima ga u njega dosta — neka se mladež proveseli i užije mladosti u poštenju.

Već u ranu zoru kupile se seoske ljepotice u dvorištu kod trgovca. Gajde sviraju, a hrvatske trobojnice veselo lepršaju i viju se na kolima, na kojima će se beračice odvesti u goricu. Veselju, klicanju i smijehu ni kraja ni konca; a kada djevojke posjedaju u kola, kada se oglasi bič, polete konji kao vile selom u vinograd.

A u vinogradu istom! Druga nuz drugu, svaka svoju brazdu tjera, a da se ne šuti, za to se brinu pjevačice. Pun je vinograd njihove pjesme, odzvanja od njihova smijeha. Djevojke beru, a momci im pomažu nositi košare.

U vinogradu su Ivan i Anica. Momak našao posla kod preše, a Anicu zabavlja trgovčev rodjak Ljubomir, ljepušan gospodičić, trgovački pomoćnik.

Nešto joj govori. Moli ju, da zapjeva neku novu pjesmicu, koja se njemu toliko svidjela. Rado bi da je nauči. Djevojka se smije. Ne će joj se pjevati samoj — stidi se.

Ivan ih motri plamena oka, smrknuta čela. On je mislio, što mu je Anica zaručnicom, da ne smije više niti koga pogledati, niti se s kim našaliti. Napadno se klonuo djevojke.

Isprva se ova nije ni čudila, što njega ni blizu k njoj, ta on mora da radi kod preše.

Doskora se ipak dosjetila jadu, no tada i ona plane.

Tà, zar se ona ne smije više ni porazgovoriti ni našaliti s poštenim mladićem? Čemu onda djevuje? Zar Ivan još ne pozna svoje Anice? Boljelo ju to dobrano. Prestala pjevati, prestala veseliti se. Ode veselje netragom.

Iza obilate večere zaori i opet vesela pjesma, a veliko se kolo zanjiše u trgovčevu dvoru.

Anica nije nikada igrala. Išla doduše i ona nedjeljom u kolo, ne da igra, nego da gleda. To je bila jedina njezina zabava poslije večernje. Tako i sada.

K njoj stupio Ivan.

— No, gospodjice, kako ste se zabavljali danas? upita je on sa finim smiješkom oko usana.

Djevica se lecne.

— Ja nijesam gospodjica. Sirota sam djevojka. Što je tebi za ime Božje? Ja te takova još nijesam vidjela do sada.

— I ti još pitaš? Što ti je govorio danas onaj gizdelin? Tako si se slatko smijala. Bog zna! On misli, što si ti sirota, da bi možda ....

Ona mane samo rukom i pobrza kući.

Idući putom bila je još suha oka, ali kada je banula u sobu, brizne u gorak plač.

— Što je dušo, za Boga? prepade se baka, koja bila već legla.

— Ništa, bako.

— Kako, ništa? A zašto plačeš?

Anica ju zagrli, pa joj ispripovjedi cijelu zgodu.

— Oh, kako sam nesretna — kada on sa mnom već sada tako radi, dok sam još djevojka, što bi istom poslije, postanem li mu ženom? Zar da ja moram nepoštenom biti, što sam sirota? Što on misli, bakice, tko sam ja? Recite mi vi!

— Umiri se, srce moje, to će proći. Pomoli se Bogu, pa lezi, već je kasno.

Anica podje na počinak. Cijele noći nije mogla sklopiti očiju, san kao da bježao od nje.

Sutra dan osvanula i opet nedjelja. Pred kućom na klupčici sjedjela Anica sa svojom prijateljicom Jagodom. Čekale su treće zvono, da podju kao obično na misu.

— Seko, hoćeš li danas poslije večernje u kolo?

— Ne će mi se. Znaš i sama, da mi je tužno oko srca.

— Idi, molim te! Čemu se toliko žalostiš? Znaš, kako naše kažu: Iza kiše sunce, iza zime proljeće. Vi ćete se pomiriti. Moraš mu oprostiti.

— Praštam od srca. No mi reci, drugo, zar siromah čovjek ne može da bude pošten?

— Nije Ivan tako mislio. Zareklo mu se. Dobro ga znaš, da je nagao.

— Predbacuje mi siromaštvo, kao da sam mu se ja namitala. Nikada! On me prvi zaprosio. Mjesto ruže procvao mi eto gorki pelin.

— Reci pravije, nema ruže bez trnja. Potpune sreće na ovomu svijetu nije. To bi morala znati.

— Evo treći puta zvoni, podjimo u crkvu, diže se Anica i uzdahne.

U crkvi se našao i Ivan na svom običnom mjestu u sakristiji. Danas je pod cijelom misom rastresen nekako, što mu inače nije običaj. Na misu je išao svakoga svetca i nedjelje, u crkvi se ponašao uvijek pristojno, a svoje molitve obavljao, kako ga njegova majka, dok je još djetetom bio, učila.

Danas on češće pogledje prama trobozanu, (ograda pred velikim žrtvenikom) gdje se smjestile djevojke, medju kojima klečala i njegova zaručnica.

Djevojka ne diže svojih očiju, one su joj uprte u molitvenik.

Ivan se još jučer počeo kajati, što je djevojku onako nemilo uvrijedio. On se u brzo povratio i otrijeznio. Prenaglio se, a kasnije požalio. Odlučio pomiriti se s njom.

— Čim prije, tim bolje, još danas iza mise, — mudrovao pa se uskoro utješio.

Prevario se.

Kako se misa svršila, pohiti van pred crkvu, da dočeka djevojke.

Čeka, osvrće se, Anice nema.

Ova požurila još prije njega iz crkve i otprhnula kao lastavica kući.

Mladić se razljutio i smutio.

— Prkonjica! Na ustima joj med, a u srcu jed, — bio blagoslov, kojim momak popratio svoju djevojku.

Kod kuće, za užinom, imalo doći još i gore.

Dočula nekako načelnikovica, da se njih dvoje posvadilo. Ta to je voda na njezin mlin. Kamo sreće, govorila u sebi, da se raskrste posvema. A i što će mi ona ciganka u kući? Dosta je sramote i dosada bilo.

Jedva dočekala svoga staroga iz ureda, da mu ispripovjedi tu veliku novost.

— Šta veliš na to, stari?

Načelnik se nasmiješi i pogladi svoj prosijedi brk.

— Hm. Meni je sasvim po ćudi, — reče ovaj: Ja bi i sâm volio, da od te ženidbe ne bude zbilje: ali ženo, da ti istinu rečem — ja u to ne vjerujem. To su njihove mušice. Čim Anica zaplače, ode Ivanova ljutina u pete. Vidjet ćemo. I danas mi govorili Tubini za njihovu Amaliju. Što misliš, stara, petnaest jutara zemlje, a ona samica?

Načelnikovica duboko uzdahne.

Za malo bane i sin u sobu, ljut i smrknuta čela.

— Kako si danas izobličen, sinko, — reče mati, pa mu htjela dlanom preći preko čela.

— Pustite majko. Nijesam valjada dijete, da me gladite i milujete.

— A, da što si, rano moja? Dijete si, da, ali nevaljalo. Zašto se ne kaniš Anice? Eto si doživio, da ti se selo ruga, što ti prkosi ona ciganka.

— Majko, nemojte tako. Vi ste sami pristali.

— Šuti! Pristala sam od nevolje. Kazala sam ja odavna, da je Anica . . .

— Što ste kazali? Nijeste ništa kazali. Ne sudite je prije reda.

Otac šutio. Poznavao je on svoga sina. Znao je on dobro, da kod njega ne ćeš ništa silom isposlovati. Očeva je on krv. Tim se načelnik često puta dičio: no sada, kao da bi mu draže bilo, da mu se sin nije baš toliko umetnuo u njega.

— Pozdravili te Tubini. Pozvani smo na mlado vino.

— Kada?

— Danas poslije podne. Hoćeš li poći sa mnom?

— Hoću, oče.

Marku planuše oči, pogleda na svoju ženu, ali ne reče ni bijele.

Poslije večernje i kršćanskog nauka zaigralo kolo pred općinskom kućom.

Ivan čekao Anicu, da se s njome izmiri. Čekao je uzalud, nje nije bilo.

Planuo kao živa vatra, sad je siguran — tako je barem on mislio — da mu prkosi. Možda roditelji imadu i pravo? Potraži oca još prije vremena, i oni podju k Tubinima na vino. Stari načelnik uživao.

Kad se Ivan vraćao pred noć kući, vidjela Anica, da je bio napit, što se kod njega rijetko dogadjalo, uza sav njegov česti pohod birtija. Bio kod Tubinih, pa se ondje i napio kao — tuba. Siromah Ivan! pio od muke, htio da se »nekomu« osveti, a osvetio se samo sebi. Drugi dan se Amalija hvalila, da je otela najljepšoj djevojci najboljeg momka u selu.

A Anica? — Kvasila uzglavje gorkim suzama.

V.

Ivan je prolazio pokraj Aničine kuće svaki dan, jutrom i večeri. Vodio ga onuda put na stan. Prolazio, ali ne htjede više pred njenom kućom da stane na razgovor, ne htjede dapače ni pozdraviti djevojke, koja je češće sjedjela uz prozor, zabavljena švelom ili vezivom.

On je htio da prkosi, da tobože pokaže, kako za nju više ne mari.

Anici bilo žao za Ivanom, a ovaj opet uzdisao za njom, pa umjesto da se pomire, da uznastoje tu zajedničku bolnu ranu izvidati, oni po njoj nemilosrdno kopali.

Nijedno od njih dvojice ne će da popusti, samo tom razlikom, što je Anica u istinu nedužna i uvrijedjena, a Ivan mislio, da nije ništa kriv. On kao da zaboravlja na svoju odluku, da će se čim prije pomiriti, on kao da se ne sjeća, kako baš on sam, odmah drugi dan uvidio, da je nepravedno uvrijedio djevojku.

Doskora se umiješali i nepozvani jezici. Počeli ogovarati i klevetati. Doušivali kojekakove laži sad Ivanu, sad opet Anici. Uvijek se i u svakoj zgodi nadje čeljadi, koja rado po mutnom lovi.

Ivan se počeo smućivati. Osim toga prodike i savjeti oca i majke učiniše svoje. On postade razdraživim do skrajnosti. Vidjelo se na njemu, da silno trpi.

Da je djevojka znala za njegovu duševnu muku, ona bi bila, ma da se to i ne pristoji za djevojku, prva pružila ruku pomirnicu. Ovako je i sama žalosna mislila, da se zaručnik njezin nje odrekao. Ona se za njega i za sebe molila.

Jednoga dana morade Ivan u grad po ciglu. Cijelim putem bio nujan i da bi jednoć samo zapjevao. Inače znala odjekivati okolica njegovim jakim grlom.

Kada svršio posao na ciglani i kola natovario, htjede poći kući.

— Ne krećite, — rekoše mu ciglari. — Evo, sada će oluja. Samo što nije.

U istinu valjali se iz »babinog budžaka« mrki, tmasti oblaci, koji su mirisali po skoroj oluji, a čula se izdaleka i mukla grmljavina.

— Nijesam ja od šećera, ljudi; a nije meni ni prvi puta što kisnem, odgovori on.

— Kako vam drago! — slegnu radnici ramenima. Ivan potjera konje.

Pol je puta istom prevalio, a njega stiže oluja. Kakova oluja! Prava strahota, kao da se nebo prolomilo. Kiša lijevala kao iz kabla, a s kišom poče uskora i krupna tuča. A nigdje zaklona, nigdje kuće, kamo da sklone sebe i konje.

Mameni, mladi konji, šibani kišom i ledom, počeli se bacati. Uzalud ih momak snažnim svojim rukama stavljao, uzalud mirio, oni za kratki čas raznesu kola širom — pa netragom.

Sreća za Ivana, što je još u vrijeme mogao skočiti s kola, jer bi ga bile zasule cigle, a mogao i glavom platiti.

Nije ipak prošlo bez posljedica. Trebalo je oluji platiti dvostruki harač. Kako je morao po onom nevremenu gologlav — šešir mu odnio vjetar — i u lakom odijelu pješice kući, prehladi se i oboli opasno. Dobije vrućicu.

U teškoj svojoj bolesti govorio izvan svijesti koješta. Govorio o ocu i majci, spominjao Amaliju, a najviše Anicu. Liječnik, koji dolazio svaki dan, klimao glavom, roditelji umirali od straha i pri samoj pomisli, da bi mogli izgubiti jedinca sina. Majka zaboravila na »ciganku“, a načelnik na Amaliju, pa zdvojno govorili:

— Eno mu Anice, neka samo ozdravi!

A kako je bilo njoj sirotici?

Čim začula, da je Ivan obolio, rasplinula se ljutost kao i dim, zaboravila na uvredu, i ona se bacila pred propetim Spasiteljem na koljena i molila za njegovo zdravlje.

Punih osam dana lebdio Ivan izmeđ života i smrti. Tugu i strah roditelja nije moguće bilo utišati. Napokon nadjača njegova mlada, željezna narav, i on uz Božju pomoć ozdravi.

*

Večer je, tiha, blaga večer, sa onom tajinstvenom polutamom, koja nas i nehotice sili van, na svježi zrak. Zrakom se širi ugođan miris pokošene otave, a iz trave, lišća, odakle li, glasi se veselo cvrčak.

Ugodni su to, voljki časovi čovjeku radniku iza mučna, teška posla.

Pri otvorenom prozoru, u čistoj sobici, na bijeloj kao snijeg postelji leži Ivan. Slab je još vrlo. Lice mu je blijedo i upalo, a pod očima vidjaju se plavi kolobari, svjedoci pretrpljene bolesti. Oči je zaklopio, sniva, ali je na javi.

U sebi ćuti neki novi život, neko prelesno čuvstvo, koje mu pomladjeno struji po žilama. Povraća mu se zdravlje.

U taj se par otvore vrata, a mekani propuh zraka prostruji sobom, preko bolesnikove glave. Bolnik zahvati punim plućima ojače toga zraka, vidi se, da mu godi, no očiju ne otvara.

Na pragu se pojavi Anica.

Bojazljivo i tiho, kao i plaha srna, kada se bliži česmi, stupi k postelji.

— Ivane!

Ovaj otvori oči, zjenice mu se raširе, i on će da podigne glavu, ali bio još preslab. Glava da mu klone, kad mu je djevica pridrži rukom.

— Ti si, Anice?

— Ja sam. Znaš, tako mi teško bilo, pa sam došla, da te vidim, — i ona zaplače.

— Praštaš li mi?

— Prošteno je davno. I ja sam kriva. Ti ćeš ozdraviti, Ivane, je li? meni za volju ozdraviti?

— Hoću, Anice. Bolje mi je.

Ovako ih zatekao načelnik. Nije se pravo ni snašao od čuda i veselja, kad će mu sin reći:

— Oče, pomirili smo se. Blagoslovi djecu svoju.
— Bog vas blagoslovio, ljubazni moji. U sto dobrih časa!

VI.

Jesi li, poštovani štioče, bio kadgod u svatovima kojeg imućnog slavonskog seljaka?
Ako jesi, a ti i ne čitaj ovoga poglavlja, znat ćeš možda više i podrobnije od mene pričati o njima. Nijesi li, a ti čitaj, ne će toga ni onako previše biti, a ne bi ni pravo bilo, da takovom ispraznom i taštom veselju previše pažnje posvetimo.
Poći ćemo ponajprije u kumovu kuću, ona nam je najbliža.
Rano je još jutro, ali u njegovu šljiviku već se vrti na ražnju golemo krme. Sutrašnja pečenka. Da je brat bratu prodaje, ispod šezdeset kruna ne bi se je mogao dostati. Pogotovo u doba, u kom ginu krmci i kada su neobično skupi.
No nije to jedini kumov dar mladoženji.
U punu dvojku dobra vina udario on pipu, a načet će i akovče šljivovice. To sve popiti će njegovi gosti.
Velik je to trošak za kuma, da ne govorimo o novcu, koji će morati da izda, što mladoj, što angjelbulama, djeverušama, a bome i drugima.
Zato je i dosta teško naći vjenčanog kuma. Siromah čovjek ne može ni da kumuje. Otkuda da smogne slijepac toliki trošak.
Obično ostaje kumstvo u istim obiteljima. Jedna kuća izmjenice kumuje drugoj.
Uzmimo primjer. Ti si ove godine našao svom sinu vjenčanoga kuma. Ovaj će svom kumstvu iskazati svaku čast i trošak, ali ćeš i ti za godinu, dvije morati

ima li on sina, tom sinu kumovati. To je po onoj našoj staroj: tudju kokoš jedeš, svoju veži. Donekle je i pravo. Ruka ruku pere.
K mladoj ne ćemo ni zalaziti, kod njezinih se slabo toga vari i peče. Pripravljaju se doduše i oni, — jer što bi svijet rekao? — ali to je samo od običaja. Pravo je neko primjetio, da gosti kod mlade jedu i piju stojećke, kao da su pripravni svaki čas na polazak.
Pohodimo zato mladoženju.
Kod njega je silan posao. Čovjek ne zna za pravo kamo da skrene.
Na putu si svjema. Na putu si ženama, koje peku kolače, tucaju šećer, prave sarmu, bez koje nema svatova. Na putu si i gospodinu načelniku, koji kao kuće gospodar reda i naredjuje u dvije sobe, kako i kuda da se smjeste stolovi, klupe i stolci. A kako on jadan. uza svu svoju načelničku vlast, ne može da bude u obim sobama u isto doba, to on leti sav u znoju, sa stivenom svojom lulom u ruci, iz jedne sobe u drugu, iz kuhinje u pivnicu, maše rukama, viče i zapovijeda.
U smoćnicama leži cijela vojska poklane, već očišćene živadi. Tu je zastupan sav domaći pernati rod, počam od pileta i kokoši, pa sve do guske i ćurana.
U pivnici stoji pripravno dvadeset akova vina i pet akova rakije. Osim toga nalazi se ondje u kutu jedno akovče stare plemenke, kojom će se grijati samo gospoda.
Čemu toliko piće, upitat ćeš?
Vjeruj, teško da i dosta bude!
U dvorištu vrte cigani na ražnju dva velika krmka pri golemoj vatri, dvogodišnja ugojena junica već je dopodne zaklana, a sutra će u rano jutro klati i ne-

koliko jaganjaca radi friške pečenke. Neka se zna, čija je kuća masna.

I sve će se to potrošiti do zadnje mrvice. Jer tu će se naći silesija gostiju zvanih i nezvanih, znanih i neznanih. Tu će se gostiti staro i mlado, mužko i žensko do mile volje. Tu će kuhari i kuharice, pivničari i pečenjari jesti i piti kao za okladu, a krasti kao gavranovi. Jednom riječi, častit će se pola sela.

Kad bi Marko Dominković htio da točno proračuna i na filir zbroji, što će se sve u svatovima njegova jedinca potrošiti, našla bi se na hrpi krasna svotica od jedne tisuće kruna. A to, brate, nije šala za naše toli oskudno i siromašno doba. Takov trošak mogu si priuštiti bogataši, koji na hiljadama sjede, a ne čovjek seljak, koji od svoga gospodarstva žive.

Ruku na srce, moj hrvatski seljače, pa reci iskreno i po duši, imade li takav golemi trošak ikakova smisla? Je li on nuždan? Zar se bez njega ne bi obavilo vjenčanje? Promisli, da bi dvije brojne seljačke obitelji tom svotom mogle cijelu jednu godinu upravo krasno proživjeti, odjenuti se, osim toga i porez platiti.

Pa da su ti barem zahvalni ti tvoji gosti, koji će ti očistiti na bijelo i smoćnicu i pivnicu, još kojekako, ali oni tebe poslije časti grde i ruže, a u najboljem slučaju prigovaraju. Uvijek bo se nadje nezadovoljnika, jer baš svakom i pojedinom se ugoditi ne može.

Karmine, godovi i svatovi prave su provale za našega seljaka, kojega često puta progutaju i unište materijalno posvema, ili barem tako, da se duže vremena podići i oporaviti ne može.

Troši imućnik, razbacuje se siromašak. Onaj barem ima, pa ako se i ne dade opravdati silna njegova rastrošnost, možemo ju donekle razumjeti; ali što da rečemo onom jadniku, koji možda samo kućicu i dva, tri jutarca zemlje imade? Takav uzajmljuje. Pa kada ne može da nadje poštena zajma, on se baca očajno u naručaj lihvara, koji mu ogule i saderu s ledja i ono malo zdrave kože, što ju još na sebi nosi.

Takav je neminovno propao; za kratko ga vrijeme maknu s rodjene grude.

Badava je nastojala i politička oblast na nekojim mjestima tom zlu doskočiti; uzalud su i svećenici sa svetoga mjesta o tom govorili i svom stadu pokazivali propast, u koju srlja i pogibelj, u koju takova rasipnost vodi. Ništa koristilo nije.

Naš hrvatski seljak i sam priznaje, da nepametno radi, kada onoliko troši, priznaje, pa se ipak ne okanjuje te ludosti.

Prigovoriš li mu, onako od srca, dobit ćeš odgovor: — što će svijet, što će selo reći? — Mnogo će još vode proći našom brzicom Savom, dok u tom pogledu krene na bolje.

O, da je naš hrvatski seljak štediti znao, ne bi mu se danas tudjin toliko po vlastitoj njegovoj kući, na rodjenoj njegovoj grudi širio i banio!

Otimlje mu kus za kusom zemlje, okorišćuje se njegovom lakoumnosti i dobrotom srca, a za nagradu ga ismjehuje i prezire.

*

Jesu li mladoženja i mlada iz istoga sela, ide se u crkvu, na vjenčanje, pješice. Tako su radili i naši mladenci.

Krasan je to, lijep bio par. Ne znaš za pravo, koga da motriš prije; da li mladoženju, punog muške snage, zdravlja i ljepote, ili stidnu mladu, koja sva i cijela sja s krasote.

Iza vjenčanja počela je i čast, koja će sudeći po pripravama, i tri puna dana potrajati.

U prednjoj, velikoj, družinskoj sobi smjestili se oko dugih stolova mladi supruzi, pa onda kumovi, rodbina i ostali uzvanici.

Djevojke obično stoje, svaki čas pripravne poletjeti na dvorište, da se i po deseti puta uhvate u kolo i zaigraju. Gajde sviraju, pjesma se svatovska ori, čaše zvone, gosti su veseli.

Tu i tamo, medju mladjarijom, čut ćeš i po gdjekoju obijesnu šalu, a za njom odmah i smijeh.

U stražnjoj sobi skupila se na večeru gospoda. Pozvao ih načelnik, a njemu se, kao glavi općine, ne može nikako odbiti.

Kada je Marko pozvao bio gospodina župnika na večeru, izgovarao se ovaj svakojako.

— Hvala, načelniče. Nije za mene više veselje. Znaš i sam, da se klonim bučnog društva.

— Istina, velečasni, ali meni za ljubav, dodjite. A biti će i gospode. Obećali su doći.

— Star sam ja, moj Marko; ali kada veliš baš tebi za ljubav — i župnik se nasmiješi — doći ću na kratak čas. Samo te nešto molim. Pazi, da mi ne pjevaju kojekakovih pjesama. Oni to znadu, osobito kada se nakvase. To je grjehota i zao primjer djeci.

— Ne brigajte, gospodine. U mojoj kući mora biti red; ako ne će kod mene, gdje će?

Došao župnik sa svojim mladim kapelanom; no bilo u načelnika i druge gospode.

Eno umirovljenoga, plešive glave, majora; općinskog bilježnika Ribića, blagajnika, učitelja sa svojom gospodjom, gospodjice učiteljice, a napokon i samog kuće gospodara, koga zapala eto danas velika čast, da pod svojim krovom pozdravi gospodu.

Kako gosti dolazili, dočekala ih i pozdravljala mlada snaša.

Svećenike ljubi u ruke, a ostale goste u obraze. Takav je običaj.

Gosti za uzvrat darivaju mlade malim darom u novcu. Poslije večere dariva opet ona izabrane goste; obično otarcima.

Gospoda se ugodno zabavila do jedanaest sati, kada župnik spomene, da bi mu valjalo kući poći.

— Ja sam, gospodo, star, za mene je i previše do jedanaest sati sjedjeti u društvu. Vi ste mladji, možete i više toga podnijeti od mene. Veselje je za mladost.

— Mi stariji dakle u zapećak, velečasni? nasmiju se major i učitelj.

— Nipošto. Ali — sve ima svoje vrijeme. Ja mislim, što je previše, nije ni s kruhom dobro. I on se diže, da nazdravi mladencima i gostima, a kuće gospodaru, da se zahvali na lijepom dočeku.

U taj čas bane u sobu kum, sa čašom u ruci.

— Velečasni gospodine, i vi ostala gospodo i gospodje, oprostite, što vas bunim; evo i mene, da i ja jednu nazdravim, onako po hrvatski.

— Ded', kume. Osvjetljaj si lice!

Kum diže svoju čašu visoko, pogleda veselo goste, pa će ovako početi:

— Pomoz' Bože! Pomozi cvjetna i velika, stara i mlada, crna i bijela, mala i velika, sretna i nesretna. Bože daj u dobri čas i dobrom srećom, tko u čemu, mi u dobrom, lijepom razgovoru; daj nam Bog se radovati i veseliti, kao i ostaloj sretnoj braći, rujno vino piti, a ništ' zla ne činiti. Danas mi se rači piti; srce mi je veselo, veselio Bog i ovaj dom i u njem domara, kućnog gospodara.

Prvu pijem u ime svete Trojice i živo načalne Bogorodice, koja nam je na pomoći i u danu i u noći,

svakom bratu na svome zanatu; gdje mi nju zaboravili, tu nam ona najbolja pomoćnica bila.

Drugu pijem, mili domaćino, za povoljno zdravlje: tvoje glave, tvoje domaćice i tvoje dječice, tvojih kumova i prijatelja, srodnika i poznanika. Bog ti dao, što od Boga želio, kućna sjemena, muška plemena, vitorogih volova, dugorepih krava, krmaka i trmaka, ovaca i novaca, tora i obora i svakoga blaga na ovome svijetu. Hvala brate, koji častiš, svagda imao i braću štimao; u trsu ti trsato, u klasu klasato i u zrnu zrnato, rodila ti pšenica i vinova lozica, a u kući zdrava dječica; da imadeš svaka sjemena, roda svog i plemena. Hvala brate, kad nabasah na te; otkuda ti dolazili putnici i prijatelji, tuda ti raslo smilje i kovilje, imali gdje doći i otkuda proći, dobar glas ponijeli, još bolji donijeli; a otkuda ti dolazili dušmani i neprijatelji, tuda ti raslo trnje i glogovo kolje i šiljci i muhači, da ti ne mogu ka kući doći.

Treću čašu pijem za dobre prijatelje. Tko ih ima, Bog da mu je poživi, tko ih nema, Bog da mu ih dade.

Amin, svatovi.

— Živio, kume, kliknuše veselo gosti.

— Gle, našeg kuma, Božu. Tko bi to vjerovao? Čisto se starac pomladio — reče župnik.

— A, da što ću, velečasni? Med mladima sam u društvu, pa sam se i sâm pomladio.

— Tako i treba, za to su danas svatovi.

— Kume, otkle ste sastavili tako krasnu zdravicu? zapita gospodjica učiteljica.

— Je li Vam se mili? Lijepa je.

— I te kako! Ja bi je rado zabilježila.

— Nijesam ja te zdravice sastavio, gospodjice. Njom se pozdravljali još naši stari. Prešla je predajom s djedova na unuke.

Gospoda se razidjoše baš u onaj par, kada je u prednjoj, zadružnoj sobi, počela ozvanjati nova svatovska pjesma.

VII.

Anica je nosila u novi dom mir i ljubav.

Naši mladenci ljubili se prije vjenčanja pravom i čistom ljubavi, a ta ljubav ne samo da nije jenjala i ohladnjela, ona je naprotiv ojačala bračnim vezom.

To je zasluga Aničina, koja se je pokazala pravim andjelom dobrote.

Dok je u oskudici živjela, nije se poništila, nije kao sirota zdvajala, a nije ni zavidnim okom gledala na imućnije svoje drugarice, koje se kitile zlatom i oblačile u svilu. A kada je prestala oskudica i ona se najednoć našla u izobilju, ostala je i nadalje tihom i smjernom, sa malim zadovoljnom.

Hvalila je Bogu iz svega srca za toliku sreću, i ona čvrsto odlučila, da će nastojati svojom smjernošću i ljubavi predobiti srca svojih novih roditelja.

Anica je baštinila od pokojne svoje majke baštinu, koja se nikojim novcem neda naplatiti. Baštinila je srce krotko i puno ljubavi. Krotkost i ljubav bilo je njeno oružje, kojim je do smrti svoje vojevala i svakoga osvajala.

Svekrva je već prvih dana zavoljela i obljubila svoju »ciganku«.

— Vrijedna je i radina naša mala, — znala bi se pohvaliti svomu staromu, kada je Anica već od prvoga dana počela prva na posao ustajati, a zadnja lijegati. Ona se u kratko vrijeme snašla u svom novom domu, kao da se u njem rodila i odrasla.

Znala Anica ugoditi i umiliti se i starom načelniku. Nitko mu nije mogao onako spretno pružiti i

zapaliti lule, nitko tako zgodno dohvatiti štapa, kada je od kuće polazio, kao ona. Kad se na večer svlačio, morao obično sam da potraži papuče, koje su sad pod stolom, sada opet pod posteljom ili ormarom bile. Anica uvede drugi red. Papuče su bile sada uvijek pripravne i dobile svoje stalno mjesto.

Prije su mu cipele ili čizme jednostavno od blata očistili i okefali, a samo nedjeljom namazali mašću, sada ga one dočekivale svaki dan pokraj postelje čiste i olaštene, da ih milota bilo pogledati.

— Anice, govorio on, ti ćeš mene pokvariti; ja ću se još pod stare dane pokicošiti. — Ona se samo nasmiješila na te riječi.

No najviše mu se umiljela u proljeće, kada su nadošli poslovi u bašči. Stari se Dominković rado bavio voćarstvom i vrtlarstvom. U njega nije nigdje bilo prazna zemljišta ni u vrtu, ni na stanju, nigdje bezkorisna ugara. Sve je bilo zasadjeno i obradjeno. Imao je u svojem voćnjaku najfinijih krušaka, najtečnijih jabuka, srčika, koje mu mogle, da je samo htio, ne malo koristiti. No njega mrzilo voće šiljati na pijacu, on ga prodavao u djuture Bunjevcima iz Magjarske.

U vrtu dakle bila mu Anica valjanom i pazljivom učenicom.

— Ja se čudim, mala moja, — tako ju on nazivao, — kako tebi uspije. Ma čega se prihvatila, u svemu si majstor. U tebe su zlatne ruke. Gdje si naučila oko vrta poslovati?

— Kod gospodina učitelja; a radila sam rado i kod kuće u bašči, kada mi dostalo vremena. To mi bilo više zabavom, nego poslom.

— Lijepo je to od tebe. A pravo veliš, da je zabavom. Čovjeku treba samo dobra volja. Ima od bašče i koristi. I te kakove. — Je si li vidjela u gradu

ono silno zelje i zelenje? Jesi? No, sve ono donašaju k nama u grad Švabe i Magjari ispreka. Koliko oni novca odvuku od nas! A, vidiš, sav taj novac mogao bi lijepo ostati kod nas u Hrvatskoj.

— Kod nas? A kako oče?

— Ti, tako pametna, pa još pitaš. Evo, kako. Mi bi trebali više da se vrtom bavimo, nego što činimo. Mi treba da ga gojimo, okapamo, sijemo, plijevimo i zalijevamo, i toga bi blagoslova Božjega bilo ne samo za kućnu potrebu, nego i za prodaju.

Ali ne samo u vrtu, već i u kućnom poslu, a taj za pravo i jest za žene, bila je Anica na svom mjestu.

Staroj načelnikovici odlanulo. Njoj nije više nužde peći kruh, rublje prati; taj je posao sada mlada snaša na se primila, a razumjela se u nj, kao malo koja žena.

Seljačke naše djevojke, kad se udadu, malo toga znadu. U roditeljskoj kući maze ih majčice, ne daju im teških poslova raditi, drže ih kao lutkice. Običan im posao ženski kućni rad, švelo i pletivo, pa i taj obavljaju u društvu sa prijateljicama u pjesmi, šali i veselju. Kad se udadu, onda zlo i naopako. Ne znaju ni kruha valjano speći, a da ne govorimo o kuhanju. Pa ipak, čim se seljačka djevojka uda, mora i redovati, kada na nju dodje red. A u većim zadrugama, gdje je mnogo društva, mučan je trudan posao redovanja.

Kod Anice bilo drugojačije.

Nje nije majka mazila, ni dok je živa bila, a kada je umrla, onda je istom i počeo pravi posao za Anicu. Stupila je na majčino mjesto, pa morala i ona, još djevojkom da reduje, a osim toga brinula se i za brata. Trebalo ga tkati i prati. Zabave i plandovanja nije dakle ona ni poznavala; i dok su njene drugarice živjele gotovo bez brige, ona je radila i redovala.

Tri pune godine proživjela ta mala obitelj blažen i zadovoljan život.

Po drugim kućama čuješ svaki čas viku, kletvu i svadju, kod načelnika vlada mir poslušnost i ljubav. U mnogom domu širi se ogovor i kleveta, u načelnika su im vrata zatvorena. I tako se Dominkovića dom sačuvao od one strašne zaraze, koja po našim hrvatskim selima i malim varošicama toliko zla počiniti znade.

To je znala dobro Anica, pa se klonila i izbjegavala kojekakova ženska društva, jer se osvjedočila, da su baš u tim porocima ženske na biljezi. Njen izlaz i pohod nedjeljom poslije večernje bio obično namijenjen staroj bakici i Antinoj dječici, koja svoje tetice nijesu mogla zaboraviti.

A i kako bi! Tetica je sada u imućnoj kući, pa ima svega. Čim dozrilo voće, slala bi im, a i sama pokadšto donosila. A koliko su kolačića pojeli! Za te darove znali su načelnikovi, ali, da bi joj samo riječ prigovorili. Ta bila je kuća puna svega.

U ove tri godine darovala Anica Ivanu jednog sina i jednu curicu, Antu i Agicu.

Kakovo je to veselje, kakova čast bila, kada se Ante krstio! Pol sela došlo gospodinu načelniku čestitati; a nije se štedilo ni vinom ni rakijom.

Bože moj dragi, prvorodjenac!

Baka je uživala neiskazano. Nije više ni izlazila iz kuće, uvijek bi nosila i belala svog unuka, puštala ga iz ruku samo onda, kada ga majka morala da hrani.

A djeda istom, načelnik! Čisto smiješan izgledao, kada je onako nespretno držao unuče svoje, čovjek bi mislio da drži kakovu vruću posudu na rukama.

Odmah drugi dan iza krštenja snovali su razne snove, o svom Anti. Da mora biti velikim gospodinom, u tome su svi složni bili, samo kakovim, to je bilo dabome drugo pitanje.

Da se ne će ugledati u oca?

VIII.

Ništa ne traje do vijeka.

I načelnikovim bilo je proći vatrom kušnje, a iz nje će nam Ivan izaći boljim i čišćim.

Načelnik i njegov sin Ivan, sprovadjali su život kao i dosele; drugim riječima, oni su trošili bez računa, sipali novac, kao da je u njih neiscrpivo blago.

U ocu i sinu jasno se zrcalila narav i život slavonskog seljaka. Radini i pošteni, mekana srca i svomu i tudjini, ali i raskošni do skrajnosti. Što su ljevicom zavrijedili, desnicom bi bacali. Oni su prije ili kasnije morali stradati, kao što i ogromna većina njihove braće strada i propada, a svoju svetu grudu zemlje, toliko puta nakvašenu hrvatskom krvi, mora da ustupa — tudjini.

I zdenac mora presahnuti, kaže zgodno hrvatska poslovica, kada neprestano iz njega crpiš, a ne bi novac!

Što nije Anica kušala, što radila i govorila, da svoga muža svecem i nedjeljom zadrži kod kuće. Upravo je neshvatljivo, da se Ivan, koji je svoju ženu neiskazano ljubio, na rukama ju nosio, da se taj Ivan nije nikako mogao okaniti krčme i nevaljala društva. On je kušao toliko puta zadovoljiti prošnjama svoje žene i majke, on bi kadikad nedjeljom po podne proboravio kod svoje obitelji, ali se vidjelo na njemu, da mu misli nijesu kod kuće, kod žene i djece, no kod vesele braće.

Što sve ne može navika! Zaisto, nauka je jedna muka, a oduka sto muka.

Imala je doći jača sila od Aničine ljubavi, koja će lakoumnog Ivana i proti njegovoj volji privesti na pravi put; koja će ga opametiti.

On se nije opijao nigda; volio je, kako se kaže društvo, a to društvo, ili bolje »bratija« voljela i njega, dabome ne poradi njegove osobe, već poradi novca, kojim ih častio i pojio. Na taj način trošio je sam više, nego što je gospodarstvo čistog dobitka donašalo. A konac svemu tomu nije teško pogoditi.

Koliko je puta Anica plačući zaklinjala svoga muža, da se kani zločesta društva, da ga ovo jedino radi novca voli, nipošto radi prijateljstva, jer medju ljudima, koji se mukte časte i poje ne može biti prijateljskog veza. Takove veže samo strast, a nijedno plemenito čuvstvo. Anica kao da je znala, što im prijeti, kao da je već sebe i djecu svoju vidjela u siromaštvu, koje će i nadoći, ne budu li se otac i sin na štedljiviji život povratili.

A Ivan?

Ostao starim Ivanom, ni boljim ni gorim. Tjerao svoje i nadalje. On je obećavao svečano, da će se popraviti, da će odsada drugojačije biti, da on se i kleo pred svojom ženom i što sve nije radio; no čim došla nedjelja, ostalo sve pri starom.

— Ivane, znala bi Anica upitati ponedjeljkom u jutro mamurnog i neispavanog svoga muža — kada si došao sinoć kući? Ja te nisam ni vidjela ni čula.

— Sinoć? Kaži bolje noćas. I on se nasmije.

— Ti se smiješ, a meni je da plačem.

— Jutros sam došao, kad već hoćeš da znaš. Nijesam htio, da te bunim, pa sam legao na sijenik. Ti se ljutiš, dušo?

— Ne ljutim se, samo me boli.

— Ne ću, znaš, nikada više.

— Toliko si puta tako govorio i obećao. Ne misliš ni na mene, ženu svoju, ni na djecu. Mi smo tebi deveta briga. Što će biti od nas, kad osiromašimo? — i ona zaplače.

— Ne plači, molim te, ja ne mogu gledati, kada plačeš. Što sam napokon i uradio? Malo se proveselio. To je sve. Ne ću više.

— Ti dobro znaš, da nas Bog lako može pokarati radi naše rastrošnosti.

Za svojim sinom nije dabome zaostao ni otac.

Trošio i on, a kako su posljednje dvije godine slabo plaćale, svinje ginule, nije bilo više ni gotovine u kući. Trebalo opet uzajmiti iz štedione. Sada je bilo svega u štedioni tri tisuće kruna duga. To je iznašalo dvije stotine i četrdeset kruna godišnjih kamata. Tim novcem mogao je valjani gospodar dvije sluge isplaćivati. Lijepa je to svotica od tri tisuće kruna; lako se i brzo dade potrošiti, samo da je tako lako i vratiti je.

Došlo još i gore. Načelnik u slogi sa još dvojicom imućnijih ljudi iz svoga sela naumi da kupi vršaći stroj (mašinu). Naum njihov nije bio nipošto rdjav i nepromišljen.

Selo je golemo, sije se većinom pšenica, osim toga ima na blizu tri do četiri ovelika sela; a kako je za to doba bilo dosta malo vršaćih strojeva u selu, mogli se nadati ne maloj koristi. Svaki jedanaesti metar pšenice pripada gospodaru stroja. A to je bio lijep dobitak.

Što smisliše, to i učiniše.

Stupe u dogovor s tvornicom i dobiju stroj na obročno isplaćivanje, uz uvjet, da prvu četvrtinu svote odmah imaju platiti, a druge tri u tri godine.

Ali bilo da je ugovor bio krnjat, bilo da se je tvorničar bojao za svoj novac, on poče nenadano zahtijevati isplatu cijele svote.

Što sada?

Stroj već u poslu, a parbu tjerati s bogatim tvorničarom, tvrd je orah, lako, da si skrhaš zube. Dominković se našao u nemilom škripcu. I sam odvjetnik, koga pitao za savjet svjetovao im, da će za nje biti najbolje, ako stroj isplate, samo na taj način mogu izbjeći i drugim suvišnim troškovima.

Nije druge, uzajmi opet iz štedione tisuću i pet sto kruna. Sada je narasao dug na četiri hiljade i pet sto kruna, ili na tristo dvadeset kamata, a to je za štedljivog gospodara previše, da i ne govorimo za rastrošnog.

Imalo doći i najgore.

Već od dulje vremena opažalo se na načelniku, da je nekako tužan i zamišljen.

To su njegovi ukućani odmah opazili jer se očito protivilo njegovoj živoj i veseloj naravi. Isprva su mislili, da je boležljiv, pa da taji, ali drugo je nešto bilo. Uskoro su doznali.

Nekog jutra išli otac i sin na stan.

Ima već dva mjeseca, što im svinje naglo ginu, potraje li tako i nadalje, ostat će bez ijednog komada; a baš od svinja vukli oni veliku korist. Svake se godine prodalo najmanje desetero velikih, utovljenih komada. To je nosilo lijepu svotu od kakovih četiri do pet stotina forinti. Tim novcem namirio bi se porez, isplatio sluga, a za zimu nabavilo ruho i obuća.

Načelnik koracao zamišljeno s lulom u ustima pokraj svoga sina.

— Oče, bez zamjere, ja bi vas nešto upitao. Htio sam već otprije.

— Govori. Zašto, da zamjerim?

— Vi ste, dado, već dulje vremena zamišljeni i nekako tužni. Kao da ste bolesni.

— Nijesam, sine, bolestan. Zdrav sam još, hvala Bogu, do sada.

— Možda vas koje od nas u kući uvrijedilo? Da nije moja Anica?

— Anica? Ona je andjeo dobrote. Nije me ona uvrijedila. Nije niko. Žalostan sam i zabrinut, to mi je sva bolest. Da joj je samo lijeka naći.

— A ne bi li i ja smio znati gdje vas tišti? ta sin sam vaš. A možda bi i pomoći mogao. Više očiju, više vide, više ruku, više smažu.

— Pomoći mi ne možeš, to je teška i zamršena stvar, nego ću ti kazati što je i kako je. Dijete više nijesi, oženit si, a da naglo umrem, saznao bi i tako. Već ti više puta htjedoh povjeriti, ali mi se nekako nije dalo. Slušaj dakle. — Ti poznaš Fabijana Dabića, trgovca?

— Poznam, oče. To je brat pokojnog Pere Dabića iz našega sela. Bogat trgovac.

Načelnik uzdahne.

— Ja sam sinko, lani, u proljeće, bit će tomu godina dana — prodao istomu tomu Dabiću naše žito, a prodao sam ove godine, kako i sam znaš, i vina. Dobili smo ravnih osam stotina forinti. Da li slučajno ili zdogovorno, to ne znam, sastanem se kod Fabe, kad sam po novac dolazio, sa njegovim bratom Perom. Čudio sam se tomu. Govorilo se naime, da braća ne žive baš u najboljem prijateljstvu radi nekakovog dijela, koji da ima Faba još dobiti iz zadruge. Primim novac i mi sjednemo uz čašu vina, da si prikratimo vrijeme. Govorili smo o svačemu, kao obično u družtvu.

Doba prolazilo, i došla ura da krenem na željeznicu. Htio sam kući, — kad me Fabijan zamoli, da mu potpišem mjenicu. Dobra moja volja ode netragom. Skanjivao sam se ponajviše radi toga, što smo i mi dobrano zagrezli u dug. Na to se umiješa i Pero.

— I ja ću jamčiti. Ne boj se! Izgubiješ li ti, to sam pogotovo i ja. Ja ću prvi potpisati.

— To nije nikakova utjeha za mene, ako i ti izgubiješ, — odvratim mu ja.

— Ali, Marko, on mi je brat, a valjada ne će brat brata svoga upropastiti.

Dao sam se nagovoriti, i potpišem. Šta ćeš, nekako me stid bilo, da ne potpišem. A sada — i načelnik zašuti na kratak čas, kao da traži riječi.

— A sada? Što je, oče?

— Sada eto čujem, nastavi on, ima tomu blizu mjesec dana, kako ljudi govore, da je Dabić propao i da će uskoro pod stečaj. To bi nas uništilo.

— Kako je moguće, da onako bogati trgovac propasti može? Možda se htio domoći vašeg novca na laki način.

— Ne vjerujem, svota nije ogromna, akoprem dovoljna, da mene upropasti.

— Koliko je potpisano?

— Četiri tisuće kruna.

Ivan se trgne.

— Oče, to je... mnogo!

— Mnogo, sinko moj, dapače i previše za nas.

— Ja mislim, da vi ne morate cijele svote platiti, pola svote bi morali platiti sinovi pokojnoga Petra.

— Morali bi po pravici sve, jer je Pero prvi jamac, a ti ćeš i sam znati, da se oni vode kao zadruga, a na mjenici potpisan je samo pokojni otac, a ne i sinovi. Ovi će dići parbu, a toga se ja bojim.

Zašute obojica.

Za kratak čas upitat će sin:

— Koliko imamo duga u štedioni?

— Bit će svega blizu pet tisuća kruna, koje od prije, koje opet za stroj.

— A kako bi bilo, oče, da prodamo nešto zemlje?

— Sramota je to velika za nas, sine! ali nam drugo ništa ne preostaje. Morat ćemo prodati dva, tri li jutra zemlje i nešto marve, jer će nas kamati ubiti. Samo najprije treba da pričekamo, dok vidimo, što će s Dabićem da bude. Možda će se još moći iskopati. Propitao sam za njega u gradu.

— Pa što veli svijet?

— Svi se slažu, da je poštenjak od pete do glave. Ako propade, to je bez njegove krivnje. No to slabo mijenja na nesreći našoj. Bude li propao, i mi ćemo propasti, sine, nas će promuntati.

I starom Dominkoviću, kao da zape riječ u grlu.

— To bi strašno za nas bilo. Ta sramota! Ali, dragi moj dado, makar mi i petnaest jutara prodali, ne ćemo još morati prositi, moći ćemo živjeti, ako i ne kao do sada. Ja sam mlad, zdrav. Pa onda, vi ste, oče, načelnikom. I vaša će plaća, ma da i nije Bog zna kako velika, uprti dobrano u kola.

— Moja plaća?

— Plaća, da. Vi imate sto i osamdeset forinti nagrade na godinu kao načelnik. Ako i nije, ne znam koliko, dobro će nam doći svakako.

— Moj Ivane, ako nas promuntaju, ode i moje načelništvo.

— Kako? Dvadeset godina služite, pa da vas ne izaberu na novo.

— Tebi je, Ivane, dvadeset i šest godina, no, kako vidim, ti svijet još slabo poznaješ. — Dok sam

imućan, dok imam, čime da častim, dotle sam i u milosti kod općinskih naših odbornika. Prestane li to, prestat će i njihovo oduševljenje za mene. Ta, našega čovjeka bi barem morao poznavati. Čekaj samo, budemo li promuntani, ne će te više poznavati i oni tvoji prijatelji, koje si častio i toliko napajao. Klonut će se tebe, kao šugave ovce. Još više! Oni će ti se rugati, nazivati te budalom; reći: »i pravo mu je«. Veliš, na novo će me izabrati. Moraš znati, sine, da ima ljudi, koje ne možeš ni milom riječi, ni prijetnjom predobiti, ali daj časti, plati, sipaj vino, pa ćeš vidjeti, kako je mekan kao pamuk. Smijat će se i plakati s tobom. To si zapamti! Nije badava u nas Turčin kolo vodio tolike godine.

— To je žalosna stvar.

— Žalosna, da, ali na žalost i istinita.

— Je si li vidio, kako se gdjekoji kod nas za vrijeme izbora za sabor ponašaju? Nijesi?

— Jesam.

— No, pa što si vidio? Kada dodje kandidat »narodne stranke«, piju i klicaju iz svega grla: živio! Dodje li »opozicionalac«, piju i viču i njemu: živio! Gdje je tude značaj? Glasuj il za jednog il za drugoga, ali glasuj s uvjerenjem, bez koristoljublja.

Čega se načelnik toliko bojao, to je i nadošlo. Trgovac Dabić propade. Da li svojom vlastitom krivnjom, ili ne, to sada ne odlučuje, dosta, da se je mjenica morala iskupiti.

Jadni Marko obišao skoro sve odvjetnike u okolici. Pitao savjeta, tražio lijeka, no pomoći se nije mogao. Svigdje mu rekli, da će morati iskupiti mjenicu, jer će inače ovrha na njega.

Da je bilo načelniku samo polovicu platiti, on bi opet dobio zajma u štedioni, i tim se za neko vrijeme spasio, no kao što je predvidjao, morao je cijelu svotu isplatiti. Što se tiče potpisa Pere Dabića, rečeno mu je, da može podići parnicu proti Dabićevoj zadruzi možda i uspješno. Na čast im takova utjeha! I tako dodje ono, čega se starac najviše bojao.

Pa ipak, možda bi on taj strašni udarac i podnio bio, ali sramote nije mogao podnijeti nikako.

Znao je dobro, kakove će sve posljedice nadoći. Znao je, da je ovrhom odzvonjelo njegovu načelnikovanju, i da će se oni isti ljudi, koji su dosada pred njime ponizno kape skidali, koji su se toliko puta kod njega mukte najeli i napili, zlorado veseliti njegovu padu, da će ga se klonuti i izbjegavati u buduće.

Dominković nije mogao podnijeti te sramote.

Kad mu došla odluka, da za četrnaest dana mjenicu iskupiti ima, udari ga kap, i za tri ure preminu. Dobrota Božja, dala mu još toliko vremena, da se je mogao pomiriti sa svojim Stvoriteljem, prije no što pred njega stupi. Govoriti nije više mogao, ali je klimanjem glave, stiskanjem ruke dao razumjeti svećeniku, starom svom župniku i prijatelju, kako ne samo da shvaća i razumije, nego i prima savjete i utjehe njegove.

U ponedjeljak po podne umre stari Dominković, a u srijedu, za lijepog vremena, pokopaše ga uz veliko saučešće naroda.

Da su Ivan i Anica, a po gotovo stara im majka za svojim dragim pokojnikom žalovali i gorko plakali, ne treba ni spominjati.

Dok je stara majka naricala i jaukala, da bi se i kamen smilovati morao, i nedala se nikako utješiti, dok je Ivan u žalosti za ocem i u strahu od ovrhe izgubio posvema glavu, pokazala je Anica svu svoju duševnu snagu.

Bog ih nije ostavio. On je poslao tu kušnju radi Ivana, da ga obrati i na bolji put privede — da ne zabludi i ne propane.

Kušnja ova učinila je Ivana posve drugim čovjekom.

Njegova lakoumnost i rastrošnost ustupila je mjesto ozbiljnosti i štedljivosti.

Dobar je Bog.

IX.

Odmah iza smrti oca svoga proda Ivan susjednom veleposjedniku šestnaest jutara oranice; rasproda ujedno i svu marvu, osim jedne dobre krave muzare, koju je ostavio za kuću. Tim novcem namiri on vas dug.

Parnice proti Dabićevim ne htjede voditi. Kada ga susjedi na to nagovarali, odgovarao im obično: to na vas ne spada, vidjet ću.

Ostala mu kuća s potkućnicom i velikom baščom, nešto vinograda i četiri jutra zemlje.

Ivan je bio žalostan, koje radi oca, koje opet radi prodaje onolikog zemljišta. Anica ga tješila, koliko mogla, ona mu nastojala ublažiti žalost na svaki način. Nekoga dana dodje Ivan kući iz grada, gdje se bavio poslom, nekako vedriji i veseliji. Anica se već poradovala.

— Hvala Bogu, — mislila u sebi, — led je probit, bit će dobro. Samo da se kani prevelike žalosti i suvišne brige, i mi ćemo uza sve naše siromaštvo uz blagoslov Božji, biti srětni i zadovoljni. Prositi ne moramo.

Poslije večere, kad je majka otišla u svoju sobicu, reče Ivan svojoj ženi dosta nesigurnim glasom.

— Anice, imam ti nešto reći.

— Reci! Ja sam već na tvom licu opazila, čim si iz grada došao, da si nekako veseliji. To mi je drago. Čemu se previše brigati i žalostiti? Zasučimo rukave, budimo ljudi.

Ivan se i nehotice nasmiješio, svidjala mu se njegova odrješita žena. Ali on se uskoro uozbilji.

— Reći ću ti. Samo mi obećaj, da ne ćeš plakati i da se ne ćeš ljutiti.

Žena ga široko pogleda.

— Zašto okolišaš, molim te? Zašto me na muke stavljaš? Reci, nijesi dječarac.

— Dakle dobro. Ja sam nakanio u Ameriku.

— U Ameriku?

Anici bilo, kao da ju grom ošinuo. Tom se ona ni u snu nije nadala. Nije se mogla pravo ni snaći; gledala na svoga muža, kao na kakovu sablast.

— Ivane, reci da se šališ. Oh, ne muči me jadne;

— Ne šalim se, ženo. Nije meni do šale.

— Što će ti reći starica majka? Zar ćeš moći ostaviti svoju sitnu djecu, a da i ne govorim o sebi? — i ona zarida bolno.

Ivana gane plač njegove žene u prvi mah duboko; no se on doskora osvijesti i na nju razljuti, što još nije, otkako se uzeli.

On ustane.

— Anice, slušaj me! Niti sam vas zaboravio, niti ću vas ikada zaboraviti. Ti dobro poznaš mene i srce moje, da vas ono ljubi. Jedno je samo, što me muči, što mi san s očiju tjera, i čega nikako podnijeti ne mogu; a, to je . . . .

— A, to je?

— Sramota. Da, ona. Ne ću i ne mogu podnašati onoga poniženja, da prstom na me pokazuju, da mi ledja okreću baš oni, moji »prijatelji«, koji su ne-

kada od naše milosti živjeli. To me boli. Zato sam i odlučio poći u Ameriku na jednu, najviše dvije godine. Ondje ću potražiti posla. Dotle će otići mnogo toga u zaborav, ublažiti se žalost za mojim dragim roditeljem. A kada si skucam koji krajcar, vratit ću se ja i opet k vama.

Anica uzdahne duboko.

— Jesi li ti promislio i na one pogibelji i trud, na koje ćeš naići i koje te čekaju? A misliš li ti i na žalost, koju ćeš zadati svojoj majci? Majka ti može od žalosti za tobom i umrijeti. Ona je i onako vrlo slaba.

— Stotine hiljada ljudi polaze u tudje zemlje, da zarade kruha, zašto da se baš ja bojim pogibelji na putu. Ne bojim se ni truda; radio sam i dosada, dok smo još u obilju živjeli. Gledom na majku imaš pravo. Žalit će jadnica, no ona će se utješiti, ta ti joj ostaješ.

— Reci mi, Ivane samo nešto. Kako si došao na misao, da u Ameriku podješ? Ti o tome nijesi nikada ni slovca spominjao.

— Kako sam došao? Na posve jednostavan način. Danas sam bio u gradu, i ondje se sastao s Milanom Čanićem iz Dolaca. On je bio tri godine u Americi, zaslužio je dosta, dapače toliko, da je kupio zemlje, a sada i lijepu kuću gradi. On me nagovorio. Ti se, srce moje, smiri, ne ću ja ondje do vijeka ostati.

Kako je Anica sprovela noć iza toga razgovora, teško je reći. Razne joj misli sad tužne, sad opet utješljive križale glavom. Ona je shvaćala Ivanovu bol i stid. Samo joj se rastanak činio strašnim, drhtala je za njega, plašila se, da bi ga mogla izgubiti. Srce joj krvarilo. Najviše se ona bojala poradi majke.

— Ta će ju vijest ubiti, — mislila u sebi.

I doista, kada joj drugi dan priopćiše, o čemu se radi, nije isprva razumjela, a kad joj jasnije rekoše, malo da nije sišla s pameti od prepasti.

— Nije dosta, što sam muža izgubila, zar da i tebe, sinko moj, izgubim? Smiluj se starici majci. — I ona zdvojno lamala rukama.

Onako bolna i slaba, obukla se i pošla k župniku, Izjadala mu se, pa ga sklopljenim rukama molila, da joj pomogne.

Dobričina župnik, pravi, dobri pastir svoga stada poimao bol staričinu, ali njezine bojazni nije dijelio.

— Draga Marijo, ne žalostite se previše. Prevelika žalost škodi tijelu, a duši ne koristi. Umirite se. Ja ću Ivana k sebi dozvati. No sada već mogu kazati, da njegov naum nije baš tako strašan, kako vi to mislite. Ta, i sama znate, da je na tisuće ljudi iz naše županije išlo u Ameriku, pa ne samo, da su se mnogi od njih već povratili, nego su još uz to i liepu svoticu novaca kući donijeli.

— Ali, on se može utopiti, kažu, da ona voda ne ima ni kraja ni konca.

— To su bajke. Da nema kraja, ne bi je mogli ljudi preploviti. Bog je dobar, on svoje čuva. Bez njegova znanja i dopuštenja ne pada ni vlas sa čovječje glave, a kamo li čovječji život. Kao što sam rekao, dozvat ću vašega sina i reći mu, što mislim.

— Ja ću ga sama poslati k vama, gospodine. Izbijte mu iz glave tu misao, molim vam se lijepo. Umro mi muž, osiromašila sam, pa sada, da i sina još izgubim. Jadna li sam ja. To bi moja smrt bila.

Još isti dan dodje Ivan k župniku.

Ovaj ga nije odgovarao od putovanja, samo mu vrućim riječima stavljao na srce staricu majku i nejaku djecu.

— Promisli, Ivane, dobro, da se ne bi pokajao.

— Promislio sam, velečasni.

— Ti si rekao pred ženom svojom, da ćeš ostati u Americi dvije ili dapače tri godine. Od česa će tvoji živjeti? Moraš bo i sam znati, da si sada ti glava obitelji i da je na tebi red za nju se brinuti, da ne strada.

— Znam ja to, gospodine, dobro. Ima nešto zemlje, a ostavit ću im za svaki slučaj dvije stotine forinti od svote, koja mi preostala, kada sam isplaćivao dug. Drugu ću polovicu ponijeti sa sobom kao putni trošak.

— A jesi li pomislio i na daleki i opasni put? Nije to mačji skok, moj sinko, iz Evrope u Ameriku. Dalek je to put, spojen sa velikim pogibeljima.

— Znam ja sve to, a i čuo sam od onih, koji su ondje bili. Promozgao sam dobro, prije nego što sam se odlučio na to putovanje. Nijesam bez srca, velečasni, težak će mi biti rastanak sa ženom i majkom, ali tako mora da bude. Vratit ću se ja i opet.

— Kada je tako, onda te odgovarati ne ću. Nijesi više dijete, muž si, trebaš da budeš svijestan svakog svog čina. Ja te sinko blagoslivam. Sretno pošao, a još sretnije se povratio! I pamti dobro, što ću ti reći: Ne zaboravi nikada na Boga. Bez njega ništa.

— Ne ću, gospodine.

— S Bogom, — i Ivan poljubi u ruku svoga dobrog župnika.

Za nedjelju dana krenuo Ivan na put

X.

Kako Ivan otputovao u Ameriku, nastali tužni dani za Dominkovićev dom. Kao da je opustio. Nije u njem bilo više predjašnjeg veselja, a nestalo i smijeha, koji se toli često orio po kući za života starog načelnika.

S Aničina lica nestalo onog blaženog posmjeha, koji obično kružio oko njenih usana. Ona, prije tako bistra i žustra znala sada kadikad sjesti, pa metnuvši ruke u krilo gledati nekuda u daljinu, u prazno. I sama njezina djeca kao da se poozbiljila. Ante, prije živ kao živo srebro i obijestan, uvukao se u se i postao mirnijim. Često bi puta, osobito za prvih dana, upitao:

— Majčice, gdje je naš tata tako dugo?

Što mu znala majka na to odgovoriti? Milovala bi ga i tješila, da će tata uskoro doći.

Ante nije obično plakao za svojim odsutnim ocem, samo onda, kada bi ga baka počela ljubiti, a uza to plakati i naricati — ne ćeš tatu više vidjeti — udario i on jadan u plač. Muka je onda bila umiriti ga opet.

Stara majka izmjenice bi plakala i Bogu se molila. Sa čislom u rukama bi lijegala, sa čislom ustajala. Jedini njezin pohod i izlaz bio svaki dan u crkvu na ranu misu. Nedjeljom ne bi htjela nipošto poći na veliku misu. Stidjela se svijeta.

Od tolikih njenih prijateljica ostadoše joj samo dvije, tri li vjerne; ove bi ju pohadjale svecem i nedjeljom, tješile kako su znale i mogle.

Dok je starica u imućtvu živjela, imala je i više druga, a kako ju pritisla žalost i neimaština, razrijedile se i one.

To je već tako na ovom svijetu. Dok si u dobru, rado ga s tobom dijele, u nesreći te bježe.

Anici je bilo prvih dana neizmjerno teško. Jedinu utjehu nalazila u molitvi i svojoj dječici. Molitva je jačila i krijepila, a djeca joj nadu i ufanje ulijevala u dušu.

Najteže bilo sa staricom majkom.

Ova bi u teškoj žalosti za svojim mužem i sinom znala često puta biti nepravednom i uvredljivom sa svojom snahom. Starim ljudima nije lako ugoditi.

Jednoć se dapače tako daleko zaboravila, da se u prisutnosti snahinoj nekoj svojoj susjedi jadala i tužila, pa medju ostalim i to spomenula, kako bi sve drugojačije bilo, da je Ivan uzeo Amaliju za ženu. Njenim bo imanjem, da bi se mogli isplatiti dugovi, pa niti bi njezin muž umro od žalosti, niti Ivan otišao u Ameriku.

Taj govor zabolio je Anicu tako, da je morala izaći iz sobe, jer joj se na plač dalo na toliku uvredu; no ona joj odmah i oprostila iz svega srca. Dvorila je i tetošila i nadalje, kao brižna majka oko bolnog čeda svoga.

Uz žalost nadošle i brige.

Ono novca, što ga Ivan ostavio, nije Anica htjela nipošto da dira, do li u skrajnjoj potrebi. Ne zna se, što budućnost nosi. Može koje od njih opasno da oboli, a može i muž njezin kući se povratiti jadniji i siromašniji, nego što je otišao, možda da se i bolestan vrati. Na tu pomisao steglo joj se srce, no jedan samo pogled na raspetoga Spasitelja, povratio bi joj predjašnju stalnost.

Trebalo je dakle raditi i brigati se oko onog malog gospodarstva, koje još ostalo. Na svakom koraku, pri svakom poslu manjkao je Ivan. Ima poslova, koji nijesu za žensku, a ima ih, u koje se žena i ne razumije. I sve to morala je Anica na sebi da iskusi, a to iskustvo bilo je za nju gorko.

Dok je stari načelnik živio, a muž joj kod kuće gospodario, nije se brigala, što će kuhati, ta dvorište vrvi od živadi, a smoćnica i pivnica vazda pune. Nije bila u neprilici, odakle će smoći novca, kada je što kupiti valjalo; bilo ga je uvijek. Sada se to promijenilo sasvim. Nadošla je oskudica, i svaki novčić morala je i po deseti puta na ruci okrenuti, prije no ga izda. Teško obitelji, teško kući u kojoj nije muške glave.

Uza sve neprilike nije Anica klonula. Za kratko vrijeme otresla se ona suvišne brige i žalosti; uvidjela u brzo, da na njenim rukama i žuljevima ono malo gospodarstva leži, i da je doba sve sile uložiti u posao. Krijepila ju molitva i spoznaja da Bog svojih ne ostavlja, pa za to je i molitvom počimala svaki svoj posao. Sjećala se svoje pokojne majke, koja bi više puta znala spomenuti, da samo onaj posao i trud nosi blagoslova, koji je s Bogom počet i s Bogom dočet.

Ivan je obećao, da će pisati, čim stigne u Ameriku, no on je pisao još prije.

Dvije nedjelje nekako iza njegova odlaska dobije Anica list od njega. Pisan je u Bremenu.

Bremen. Ivan Anici.

Draga Anice!

Ponajprije vas sve pozdravljam u sto puta, tebe, zlato moje, majku, moga Antu i našu malu Agicu. Poljubi ih mjesto mene.

Kako i sama vidiš, pišem ti iz Bremena, njemačkoga grada. Kako sam sjeo u Š—u na željeznicu, nijesam s nje gotovo niti silazio. Da sam na kolima putovao, trebao bi možda i mjesec dana, a ovako sam bio na meti u dva, u tri dana.

Što da ti pišem? Ta ja sam na početku svoga puta. Pravo putovanje preko mora počet će istom sada. Ali i na dosadanjem mojem putu doživio sam koješta. Čudio sam se umijeću i marljivosti ljudskoj. Istom sada sam se osvjedočio, koli malo toga znadem. Svega sam i svačesa vidio. Vidio sam da ima kao i kod nas bogatstva i bijede, samo ne u tolikom raz-

mjeru kao ovdje; ima poštenja i nevaljalštine. Ima mnogo dobra i mnogo zla.

Ladja naša ostaje još neko vrijeme u luci, ima na njoj da se nešto popravi.

Prva dva dana nijesam znao što da radim. Na vas sam svedjer mislio, ljubezni moji i na naše lijepo, čisto selo. Nije prošla noć, da o vama sanjao nijesam.

Sad vas vidim u snu, kako ste veseli i zdravi, sada opet tužne i gdje plačete za mnom. Ne brigajte se za me, ja sam zdrav — a to svjema od srca želim.

Da, nasmijat ćeš se, srce moje, kada ti rečem, da sam jednoć u željeznici zadrijemao; uspavalo me ono ljuljanje, i snio o našem Anti. On meni na nogi, pa tobože jaši, a ja sve uživam; kao kod kuće. Kada sam se trgo, bude mi žao, što je to samo san bio.

Tješim se da nijesmo stvoreni za san, no za krutu zbilju.

Tvoj savjet slušam: Bogu se molim svaki dan, jutrom i večeri.

Puno mi je dobro, što imamo ovdje dosta društva, koji hrvatski govori — da nema toga, jadan bih ti bio, jer ne znam nikakova ina jezika, do li našeg slatkog materinjeg. Kako je to dobro, kada se u tudjini s kim porazgovoriti možeš. Čisto ti odlane. Ima nas nekolicina iz Slavonije. Iz V. u Djakovštini, cijela obitelj putuje u Ameriku. Imadu i dvoje djece. Ali sam ih se naljubio, sve u misli, da svoje grlim i cjelivam. Kako sam sebičan!

Znam, Anice, da se čudiš, što tvoj Ivan postade tako mekan, a ja se opet čudim, što i ne zaplačem, ta tako vas sve volim. Nijesam mislio, da će mi toli teško biti na srcu bez vas i bez vašeg milovanja.

Pozdravi sve one, koji za mene upitaju, poljubi moju milu staru majku, utješi je.

Imaj s njom, molim ti se lijepo, ustrpljenja. Znaš, kakova je starost.

A ona sirota, koja je u mladosti toliko uživala u mnogom, sada jadna u svačemu oskudijeva. Tugo moja! Daj da barem ne oskudijeva na ljubavi tvojoj.

Pohodi i grob roditelja moga i pomoli se za njegovu dušu.

Tako, srce moje. A sada mi svi s Bogom ostajte, sjećajte se na me i molite se za me.

Kada stignem Božjom pomoću u Ameriku, pisat ću vam opet, a dotle se strpi i nadaj. U zdravlju čitala, mene spominjala.

Sve vas ljubim, sve pozdravljam

Ivan.

Ovaj list utješio je i umirio Anicu. Kao da joj govorio: eto vidiš, da vas Ivan zaboravio nije, da vas se u ljubavi sjeća. Bio on pravi melem za njeno tužno srce, a razveselio ponešto i majku. Znala je, da je živ i zdrav njezin sinak.

Poslije toga prvoga pisma prošlo je dosta vremena, a o Ivanu ni glasa čuti nije. Mladu ženu to zabrinulo silno. Vidjelo se na njoj da trpi, da je nestrpljiva. A ko da joj i zamjeri?

Tek iza cijela dva mjeseca, puna očekivanja i bojazni stiže i drugi list, sada već iz Amerike.

Nju-jork. Ivan Anici.

Željo moja! Evo moga i drugoga pisma. Valjada ste prvo primili, koje sam ti iz Bremena pisao.

Znam, da su ti zadrhtale ruke i da si ga orosila svojim suzama. Možda i žališ na me, što sam tako dugo dao na se čekati. Ne zamjeri!

Daleko je to i teško bilo putovanje. Kamo god

svrneš okom, nigdje ništa, doli pusta beskrajna pučina morska. Nad tobom nebo, a pod tobom voda.

Isprva mi ponezgodno bilo. Ogromna je naša ladja, na kojoj sam putovao, stane u nju do tri tisuće duša, ne računajući drugih stvari; pa ipak mi se ona pričinjala na ovoj neizmjernoj vodurini, kao mala osamljena travka u velikoj šumi.

Oluje nijesmo doživjeli, hvalim i Bogu za to. Kažu da je ona upravo strašna na moru. Valovi se dižu kao kuće visoko, a i najveću ladju baca kao orahovu ljusku. Možda bih se i ja na oluji razbolio, kao i mnogi moji suputnici bez nje. To je morska bolest. Najviše su ženske i djeca patila. Gadna je to bolest.

Imali smo na našoj ladji i ukop.

Sjećaš se, da sam ti pisao, kako sam se u Bremenu sastao sa onom obitelji iz Djakovštine. Spomenuo sam, da je u njih bilo i dvoje djece. No, ono mladje, curica, umrla je na putu. Siroče! A što misliš, gdje je našlo grobak svoj? U dubini morskoj. Jadna majka, kako je plakala i naricala! — Tko će ti, sinko, cvijećem kititi grobak tvoj? — I meni se ražalilo Sjetio sam se naše Agice, kako bi nama bilo, da nam umre!

Plovili smo do dvije nedjelje i ja se jednog dana nadjem u Njujorku, odakle ti i pišem.

Kad smo se iskrcavali, imali smo mnogo okapanja. Sirotinji je teško proći.

Svakoga bi pregledali, tražili putnice, a morao sam se iskazati, da li imam stanovitu svotu novaca. Tko nema, toga tjeraju nazad.

Nekoliko radnika, ako se ne varam Poljaka, nijesu puštali dalje, manjkao im potrebni novac, i oni moradoše se povratiti natrag. Uzalud im bio toliki trošak i tako daleki put.

Upitat ćeš, što je s poslom? Nemam jošte posla — ali mi je obećano.

Upoznao sam već i nekoliko hrvatskih radnika ovdje, kod njih i noćivam. U svemu me upućuju i savjetuju, a naći će mi i posla.

Kamo sreće da znam engleski! Ovako sam kao bez ruku i očiju.

Kako vi kod kuće živite? Znam, srce moje, da se patiti i brigati moraš, ta sada su na tvojoj brizi i djeca i moja stara majka. Žalostan sam vrlo. Skrivio sam mnogo, nikada ne ću moći dosta okajati.

Jeste li barem zdravi?

Je li naš napoličar posijao ona dva jutra kukuruza? Ako nije, neka se požuri.

Šaljem ti adresu svoju, pa te molim, piši odmah i mnogo. Da znaš, kako željno očekujem od tebe pismo. Piši mi, imade li štogod novoga u selu. Je li Amaliji bolje? Možda ti krivo, što za nju pitam? Ne ljuti se, ona jadnica ne će i onako dugo. Nova joj pluća nijedan liječnik stvoriti ne može. Pozdravi i nju.

Još mi piši, što si odlučila s ono malo vinograda. — Sve vas pozdravlja

Ivan.

Anici odlanulo na ovaj list.

— Hvala Bogu, govorila, — sretno je preplovio, a i zdrav je.

Isti dan još odgovorila ona svomu mužu.

K—i. Anica Ivanu.

Dragi Ivane! Tvoja dva lista primili smo. Zatekli nas u brizi za tobom, no hvala dragom Bogu, u zdravlju.

Bilo mi je i drago i tužno na srcu, kad sam ih pročitala. Drago mi bilo, što sam vidjela da nas još

uvijek voliš, i da nas se sjećaš, a tužno, što si toliko daleko od nas.

Sirota majka, kako je i opet plakala, kad sam joj pročitala tvoje pismo. Sve govori, da te njene oči više vidjeti ne će, i da će umrijeti, a ne će te blagosloviti. Slaba je ona vrlo. Bojim se za nju. Smrt očeva, pa tvoj put, a donekle i stid, vidno su ju postarale. Jedina joj hrana mlijeko s kavom; čudim se samo, kako da živi od toga.

Ja se tješim kako mogu. Mnogo mi puta teško, kad se tebe spomenem, a nekako mi opet odlane, kad pogledam na našu dragu djecu.

Bogu se dragom uvijek za te molim i za tvoje zdravlje, da te jači u nevolji i tješi u tuzi. Agica je bila bolna, no se već pridigla. A Antu da vidiš! Koliki je za to kratko vrijeme narasao. Samo je nemiran, valjada se ugledao u svoga oca.

Da znaš kako sam bila nekoji dan sretna?

Iza pokojnog oca ostalo dosta stvari, pa ja htjela za našeg Antu da skrojim kaputić. Kako sam s jednog kaputa skidala podstavu, nadjem banku od deset forinti. Bit će, da je kroz nutarnji džep, koji bio poderan, dospjela u podstavu.

Pa što misliš, što sam tim novcem počela? Kupila sam majci dvije kile kave i malu glavu šećera. Možda je to grjehota — ta samo bogataši piju kavu — no ona sirota naučila se još otprije na tu hranu, druge skoro da i ne uzima.

Platila sam i jednu sv. misu za pokojnog oca. Tom prilikom rekao mi gospodin župnik, da ne prodajemo ono parče vinograda. Ti znaš i sam, da uz vinograd ima blizu jedno jutro oranice, koju je pokojni otac davao vinciliru za sijanje; pa veli župnik, da bi

ti mogao, kad kući dodješ, onaj komad posaditi sa amerikanskim kalamima.

Tako i ja mislim, jer ne mogu nikako vjerovati, da ćeš ti u Americi ostati i ondje se možda stalno naseliti. Sam si obećao, na ćeš najdulje dvije godine ondje boraviti, pa se vratiti kući. Mi ćemo biti uza sve naše siromaštvo još sretni Hljeba imamo, zdravi smo, a imamo i našu krasnu dječicu i majku, pa što nam više treba?

Pitaš za Amaliju. Umrla je ona sirotica nekako mjesec dana iza tvog odlaska, a njen čovjek Grga propio se vrlo. Hoće da se i opet ženi, ali ga nijedna ne će. Svi u selu znadu, da je svoju pokojnu spravio pod ledinu prije reda. Bijednica! ta je podnijela više udaraca od njega, nego što je zalogaja kruha pojela. To joj bila hvala, što mu donijela 15 jutara zemlje; ubrzo će ih nestati.

Novac, koji si nam ostavio, ne diram. Za sada mi ne treba. Ne znamo što budućnost nosi. Mi slabo sada trošimo.

Imamo našu rumenku, koja nam daje mlijeka, a nasadila sam bila dosta živadi, dok si još kod kuće bio, pa ih sada podosta u dvorištu; i od njih ću koji novčić dobiti. Jedno jutro je posijano pšenicom, a dva, kukuruzom. To je nama dovoljno; a velika naša bašća, daje nam svega za kuću; prodajem pomalo i na pijaci.

Vidjet ćeš, mi ćemo još obogatjeti.

Ti se smiješ?

Drugojačije mi sad živimo, moj Ivane. Isprva nam nam bilo svakojako; kuburili smo ko i ribe na suhom. Prije smo plivali u izobilju, a nijesmo znali cijeniti dobrote Božje, za to je i poslao na nas kušnju. Ja velim: hvala Mu!

Žalim samo majku. Njoj je najteže, jer je ostarjela Otkidam sebi i djeci svojoj pa njoj pružam. U crkvu sada rijetko ide. Tomu se čudim. Prije kratkog još vremena išla je svaki dan na misu. Kaže, da ju noge bole; ali ja držim, da je nju stid.

Što ću? Ja bih joj krvi svoje dala, jer ne mogu nikada zaboraviti, kako me je, čim sam za te pošla, zavoljela.

U zadnjem tvom listu ne pišeš, da li se Bogu moliš. U prvom si to spomenuo. A što si mi obećao, kada si polazio? Možda ti i krivo činim, dragi, pa mi oprosti. Ali bez Boga ništa.

Ostaj mi živ i zdrav, čuvaj svoje zdravlje, a molim te čuvaj se i nevaljala društva, pa nas se uskoro opet sjeti, osobito žene svoje i djece, koja te ljube i pozdravljuju. Gledji i nastoj da nadješ posla.

Pozdravlja te i mama. — S Bogom!

Tvoja žena Anica.

St. Louis. Ivan Anici.

Draga ženo! List tvoj sam primio u Njujorku. Da znaš samo, kako mi je razveselio srce moje! Badava! Nijesam se ipak nadao, da će mi toli teško biti bez vas i bez ljubavi vaše.

Isprva sam mislio, da je moja velika čežnja za vama samo za to, što nemam posla, pa onako besposlen i dokolan samo o vama snivam, ali se to nije obistinilo.

Sada imam posla, teškoga posla, pa ipak za vama ginem. Kad onako umoran i trudan dodjem kući u svoju sobicu, medju ona četiri gola zida, nema nikoga, tko bi me dočekao, tko upitao: kako ti je? Nema tvoje mekane ruke, srce moje, da mi otare znojno čelo, da mi pogladi vlasi. A kad se moje drage dječice sjetim, upravo mi tužno bude. Ja se sam sebi čudim, da sam mogao toli mekanim postati, ta čisto sam se poženskio.

Obično se kaže, da ljudi, koji u tudjini žive, koji nemaju svoga ognjišta, nego se potucaju od nemila do nedraga, da su takovi ljudi tvrdog srca i bešćutniji. Možda i postaje čovjek takovim, ali samo onaj, koji još nikada nije iskusio prave obiteljske sreće, i kom je sve, što mu bilo nekada milo i drago, pomrlo. Kod mene se na protiv obistinjuje ona poznata: »Istom onda znamo cijeniti dobro i sreću našu, kada ju izgubimo«. Ja bih poludio, da nemam nade još vas vidjeti i u svoj naručaj primiti. Evo ti velim i opet sasvim ozbiljno, da ću se vratiti nazad.

Ne misli da sam kukavica, koja se boji posla, to nijesam znaš me dobro, kako sam uvijek radio i onda, dok smo još u obilju živjeli, ali komu koristim ovdje tim svojim teškim poslom? Tudjini. Istina, on me plaća, no više od polovice te krvavo zaslužene plaće trebam za svoju svakidanju potrebu.

Ljubav mi manjka i moja obitelj.

Da znaš, kako su ovdje ljudi tvrdi! Samo za novcem gramze; njima je novac sve i sva. Tko nije bogat, a ne može ili ne će da radi, taj je propao, i umrijeti može od gladi. To je dakako i pravo za lijenčinu, jer i sveto pismo veli: tko ne radi, neka i ne jede, ali kako je onima, koji se unesreće kod posla? Tima daju neku otštetu, pa ih otpuštaju.

Zato si radnici moraju sami da pomažu, kako mogu. Otkidaju od svojih i svoje obitelji ustiju i daju u zajedničku kasu, da u svoje stare dane i za slučaj nesreće kakovu-takovu potporu imadu, pa i tu dobivaju samo oni, koji su neprekidno u poslu, i koji točno uplaćuju.

Na čelu si pisma za cijelo opazila, da ti ne pišem više iz Njujorka, već St. Louisa.

Pošao sam amo radi posla i nijesam se prevario, hvala Bogu, dobio sam ga. Ima ga zadovolj. Otvorit će se izložba, pa je silan radnik zaposlen. Lijepo zaslužujem. Odmah prvih dana dobio sam zasluge od četiri krune na dan, u našem novcu. Obrtnici dobivaju i po pet forinti na dan. Najbolje su plaćeni stolari. Žalim, što zanata izučio nijesam.

Sada imam danomice pet kruna, no tugo moja, više od polovice moram da potrošim. Takova je skupoća, da sam se snebivao.

Kod nas u Slavoniji može radnik dobiti šezdeset novčića i još koštu k tomu, a ovdje se ne mogu ni za forintu da najedem. O, da mi je i napola samo onakovo jelo, što sam kod kuće imao u radeni dan, ja bih zadovoljan bio. O piću i ne govorim. Kanio sam ga se sasvim, jer da još i na piće trošim, ne bih mogao zaštedjeti ni prebite pare.

Hrvata nas ima ovdje dosta. Lijepo i u slozi živimo, sa svakim u miru, samo s Talijanima ne možemo nikako da na kraj izadjemo. Mnogo ih je ovdje. Kakovi su to ljudi! Nemaš na njemu što da vidiš, a ovamo će te proburaziti nožem za malenkost, osobito kada se napiju. Klonimo ih se, koliko se dade. Bježi od zla, i ono će od tebe.

Da znaš, kako jeđemo! Nas je u društvu upravo dvanaest, imamo svoju familiju. Neki Primorac iz Đalmacije zgodno rekao: kao dvanaest apostola. U nas je i kuhar! Izgubio kod posla ruku, pa smo ga primili u društvo, neka nam barem kuha, kad za drugi posao nije, a pomoći ćemo ga i novcem, da može kući poći. Samo ne znam, na što? Nema jadnik ni kuće ni kućišta, izgubio ruku, zna, da će morati prositi, a ipak ga srce vuče u ono njegovo golo kamenje. Istom u tudjini zavoli pravo čovjek đomovinu svoju.

Obična nam hrana palenta, naši žganci, i slanina. Nedjeljom i svecem imamo graha ili leće sa suhim goveđskim mesom i čašu piva. Kako vidiš, nedjeljom se baš gospodski vladamo. Da je svaki đan tako, ne bi škodilo uz onoliki i teški posao.

U nedjelju nam odlane. U Americi nije nedjelja samo po imenu blagdan, nego u istinu. Dućani zatvoreni, trgovine nema, dapače i tvornice šute. A kod nas? Pijace i vašari; grije150i se na sve strane. Nedjeljom se po podne naša familija okupi, zapalimo lule, pa pripovijedamo o našim milim i dragim kod kuće.

Isprva sam mislio, da sam ja najnesretniji, i da je meni najgore, no sam se uskoro osvjedočio, da su mi drugovi kud i kamo nesretniji od mene. Jedan nema ni pedlja zemlje, osim možda kućice, drugom bolan otac, ovom majka slijepa, a on treba da je hrani, onaj opet udovac s petero djece. Nevolja i bijeda na sve strane. U njihovu društvu nekako mi odlane. Ima nas sa svih strana naše široke hrvatske domovine; pa ipak se razumijemo. Kako je to lijepo! Kada k nama u Slavoniju dolaze Ličani u šume ili Bunjevci u jesen radi posla i zasluge, ne gledamo ih kano braću, smatramo ih tudjincima, a gle, ja sam se ovdje u Americi naučio štovati ih i ljubiti. Ovdje ćeš poznati Slavena na prvi mah, meko je u njega i pošteno srce kao i u nas Hrvata.

Moj je posao težak i ma da mi se dobro plaća, volio bih ipak u Slavoniji i za pola plaće raditi zemlju, nego li ovdje vući ciglu i dizati balvane. Ali ima težih i opasnijih poslova. Kako je onim siromasima, koji pod zemljom rade, ne vide sunca, a uvijek su u opasnosti i u životnoj pogibelji. Baš prošaste smo nedjelje čitali

*

u novinama, kako je blizu stotine Slovaka životom platilo u jednom podzemnom rovu. Ugušilo ih. Jadna im majka!

Za to ću se i vratiti u domovinu svoju. Ne brigaj se. Čim se otvori izložba, evo mene, dade li Bog života i zdravlja, opet u vaš naručaj. Ne plači, srce moje. Proći će i to, a mi ćemo se opet vidjeti, da se više ne rastanemo.

Mogao bih se ja i sada povratiti, imam i previše za putni trošak, ali zar da mi reknu u selu: Otišao sinak u svijet, a kada pojeo bijelu pogaču, povratio se i opet majci u krilo? Doći ću kući, ali kad prištedim koji novčić.

Da sam kamo sreće moje štedio, dok sam kod kuće bio, ne bih ja sada u tudjini gorki krušac jeo, ne bih bio toli daleko od svojih milih i dragih.

Pravo si mi ti jednoć rekla, da će me Bog kazniti radi moje lakoumnosti i rasipnosti. Samo da i vi, nedužni ne morate trpjeti radi mene. Već me je i kaznio — a ja velim: hvalu Mu i dika do vijeka! Da me nije Njegova desnica taknula, ne znam ni sam, što bi od mene još bilo; jer lakouman i rastrošan život često puta i do tamnice vodi.

O, kada budemo opet skupa, kako li ćemo raditi kako štedjeti, da nam djeca naša sretna budu. Ja sve mislim, da je providnost Božja bila, koja me ovamo u Ameriku bacila. Ovdje u stranom svijetu, medju tudjinom naućio sam cijeniti novac, koji sam prije bacao.

A ovdje sam i vidio mnogo toga. Vidio sam, kako se ljudi moraju da muče i trude, ako hoće da žive. Iskusio sam, da je mnogo sladji onaj zalogaj, koji u znoju lica svoga stičemo. Iskusio sam na samom sebi da je radiši i štediši čišća savjest.

Glede vinograda pravo veliš. Ne prodaji ga. Mi ćemo zasaditi onaj komad, i tako ćemo imati i opet malo ne jutro vinograda; a to će nam dobrano uprti u kola kasnije.

Kako mi je drago, što si mojoj staroj majci toli dobra. Ti si njezin andjeo. Sada te istom, u nesreći znam potpuno cijeniti. Zlato se u vatri kuša, prijatelj u nevolji. Što bi druga žena na tvojem mjestu radila, kako postupala s mojom majkom? Bojim se i pomisliti.

Pozdravljam vas sve od srca i piši uskoro.

Ivan.

Kada je Anica primila Ivanovo treće pismo, prestala se već žalostiti. Vidjela je, da joj muž pravim putom pošao. Imala je samo jednu želju; da se Ivan što prije vrati u domovinu, i da se nikada više ne rastanu. Ako je Ivanu bilo u tudjini teško i gorko krušac zasluživati, nije bome ni Anica skrštenih ruku plandovala. Radila i ona neumorno.

Odmah druge godine krenulo u njenom malom gospodarstvu na bolje. Glada i velike oskudine trpjeli nijesu. Zemlju dali napoličaru, a ono jutro uz vinograd iznajmila Anica nekom bostandžiji, pa dobivenim novcem namirivala porez i svoju dječicu odijevala. Djeca joj bila uvijek čisto obučena.

I vrt je ponešta nosio, a kako je u dvorištu bilo podosta živadi, nijesu oni ni nedjeljom ni svecem željni bili mesa, kao druga sirotinja, koja ga se rijetko kada užije.

I starica se majka donekle utješila. A što joj i koristila žalost? Njene suze ne pomogoše.

Anica i opet došla u milost svoje svekrve.

— Anice moja, kako sam te samo mogla tako pregledati i krivo suditi? Moraš mi oprostiti. —

— Što da vam prostim, majko?

— Koliko sam te puta uvrijedila, a gle, ti se brineš više za mene nego za rodjenu djecu svoju. Bog neka ti plati, ja ne mogu. Još djevojkom te nijesam voljela, a Bog je ipak tako lijepo providio! Da nije tebe, što bih počela sada ovako bijedna? Tko bi me staricu tješio?

Sirota stara! Dobra je ona srca bila, ali žalost za pokojnim mužem i odsutnim sinom, a do nekle i stid, što je nestalo imuća, učiniše ju često puta nepravednom i nestrpljivom.

Neke nedjelje po podne spremala se Anica sa svojom dječicom baki u pohode. Poručila joj po maloj Lenki, da je bolna. Baš se praštala sa svekrvom, kad pokucalo na vratima.

Unutra!

U sobu stupe dva gospodina. Jedno je bilježnik Ribić, a drugo je stranac oduge brade i na kratko strižene kose.

— Jeste li vi Anica Dominkovićeva?

— Jest, ja sam.

— A ja sam Fabijan Dabić, trgovac.

Anica porumeni, smete se. Pogleda sad bilježnika, sad opet stranca. Nije se znala pravo snaći. Ta, to je taj Dabić, koji je kriv njihovom siromaštvu, kriv što je stari načelnik umro, što je izgubila na dugo vremena svoga Ivana.

— Vi ste se smeli? reče Dabić. — Imate i pravo, ne čudim se, ja sam uzrokom mnogoj vašoj nesreći, no sam evo došao, da popravim u koliko mogu krivicu svoju. Je li Ivan još u Americi?

— Ondje je još.

— Znate li, kada će se vratiti? Možda vam je pisao?

— On češće piše, ali ne zna ni on sam, kad će se vratiti. Ove godine svakako.

Dabić ušuti, pogladi svoju bradu i kimne bilježniku.

— Anice, evo će gospodin Dabić da vrati svoj dug. Ivana doduše nema kod kuće, ali to ne mijenja nimalo na gospodinovoj odluci. Ovdje ste vi i majka, a ovdje sam i ja kao svjedok. Vi ćete dati samo pismenu potvrdu, da ste novac primili.

Dabić izbrojio novac.

— Gospodine — okrene se Anica bilježniku još više smetena, — oprostite, ja se ne razumijem u takove stvari.

— I ne trebate. Evo ovdje gotove potvrde, samo vam valja potpisati. Dajte pero i crnila.

Anica potpiše drhtavom rukom, a srce u nje kucalo, da je mislila probit će joj grudi.

— Pozdravite mi Ivana, počeo se opraštati Dabić, — mi ćemo se teško ikada vidjeti. Morate mi oprostiti, što sam i nehotice bio uzrokom vašoj velikoj nesreći. Vjerujte, da mi je vrlo teško, ali vam evo pred gospodinom bilježnikom otvoreno ispovijedam, da svojom krivnjom nijesam pao pod stečaj. Mislim da je i to dokaz, što sam evo i svoj dug namirio. Izvolite se osvjedočiti, je li svota potpuna. Moja žena je baštinila, ja sam i opet otvorio trgovinu preko u Magjarskoj i smjesta se odlučio, da vratim tudje. Nijesam znao, da je stari otac umro. To me je najviše ožalostilo. S Bogom mi ostajte!

Gospoda odoše.

Anica jedva mogla ispratiti gospodu od silne uzrujanosti, jedva izmucala: hvala.

U prvi mah nije znala, da li je to san ili java. Ne, nije to san, ta eno na stolu leži četrdeset stokrunaša.

— Hvala Ti Bože, — bile su prve njene riječi, a kad se osvijestila, ona se bacila na koljena, i zaplakala od radosti. Ovo su joj bile prve suze radosnice iza smrti starog načelnika.

Sada samo bolnoj baki u pohode, pa odmah pipisati Ivanu.

Starica majka nije za cijelog tog prizora ni riječi progovorila. Slušala je i gledala, ali kao da je malo toga razumjela. Istom kada vidje, kako stranac broji novac reče:

— Gospodine, hvala. Bog blagoslovio vas i vašu djecu!

Dabić se okrenuo.

— Blagoslov primam, majko, no hvale ne; to je moja dužnost bila.

Još isti dan pisala je Anica svom mužu i pozvala ga kući.

XI.

Dvije potpune godine boravio Ivan u Americi. Taj njegov boravak u tudjoj zemlji, medju tudjinom bio za nj dobra škola puna iskustva. Othranjen ako i ne u izobilju, a ono svakako u imaštini, milovan od roditelja, koji mu svaku želju ispunjavali, mažen od drugova, koji mu laskali, što ih mukte pojio, nije on imao ni zgode ni prilike, da prouči i upozna ovaj život. On nije znao za bijedu i oskudicu, a što je glavno on nije iskusio kako krvavo često puta mora da zavrijedjuje svakidanju koricu kruha. Nije dakle niti znao štedjeti.

Istom ondje u Americi došao je do spoznaje, da je život čovječji borba i pregaranje sama sebe. Pa kad je vidio, kako se ljudi muče od ranog jutra, do mrkog mraka, samo da si život uzdrže, kako obavljaju

teške poslove, pa ih ipak imade, koji su veseli i malim zadovoljni, koji vedra čela, ponosno i bez straha stupaju pred bogatog poslodavca, a da se ne stidi svoga siromaštva, jer im čista savjest, a ljudska čast neokaljana, počeo se isprva čuditi tim značajnicima u prostom, siromašnom ruhu, a vremenom počeo cijeniti siromaštvo poštena, radina i štedljiva čovjeka.

Ivan je bio lakouman kao i većina njegovih zemljaka. Proučavajući život slavonskog seljaka, njegove običaje i obiteljske odnošaje, opaziti ćemo u prvi mah da on u opće ovaj život na svoju ruku shvaća i da ga uzima s lake strane. Da je takovo shvaćanje života pogubno ne samo za pojedince, nego i za množinu, dokazuje svakidanje iskustvo, dokazuje propadanje starosjedilaca u Slavoniji. Tudji se živalj listom seli u tu Bogom blagoslovenu zemlju. U nerodici i bijedi ne zna si slavonski seljak pomoći. On obilazi lihvare, uzajmljuje, a vraća teško, dapače i nikako. I za par godina dolazi mu bubanj pred kuću, a tudjin u kuću.

Je li nasuprot urodila godina, ima li suviška u blagu i žitku, lakouman je, jer ne zna štedjeti, ne čuva bijele novce za crne dane. Rastrošan je do skrajnosti. Imade li samo mušku djecu, još kojekako, ako oni troše, oni i zavredjuju; ali što da rečemo o djevojkama, koje su zadruzi i kući na slabu korist, a ipak na golemi trošak.

Roditelji od ustiju svojih otkidaju, hljeb ne dolazi ni svecem na stol — jede se pusta proja — ali na kćerci, majčinoj mazonji mora da šušti svila, da se sjaju dukati.

Ako je kuća bogata još kojekako, je li gola sirotinja, tu je teško; pa ipak se znade po gdjekoja kćerka dokopati željenoga cilja — ona će poći i sklizavim

putom. Mnoga je već majka gorke suze lila nad upropašćenom kćeri svojom, mnoga proklinjala onaj čas, kad joj život dala. Koliko je nesretnica donijelo sramotu na kuću i zadrugu, koja od pamtivjeka poštena i čašćena bila u selu i cijeloj okolici, a koliko jadnica i glavom platilo gizdu i lakoumnost svoju.

Ima roditelja, koji su kadri i zadnje kljuse u kući prodati samo da »nacifraju« kćer si; ima snaša, koje će se mašiti i tudjeg zadružnog dobra, samo da zadovolje strasti svojoj. Da im se barem kradeno naplati, ni pola grijeha! ali one daju bud po što.

Zna Židov s kim posla ima.

Evo istinite zgode.

U veliku zadrugu udala se mlada iz susjednog sela. Još djevojkom rado se kitila, raskošno nosila; a moglo joj i biti, jer ju roditelji mazili preko svake mjere, pa to je htjela i kao žena da radi. Ali nije išlo.

Gazda bio štedišan i valjan gospodar.

— Teška su danas vremena, govorio on, — na svaki novčić paziti valja, ko ga baca u ludo za šarene krpe i dronjke, sam sebi propast kopa.

Od gospodara dakle, toga »škrtca«, kako ga mlada porugljivo nazivala, nije se ničemu nadala — no ona si nastojala pomoći na drugi način. U društvu s još nekom starijom udovicom iz zadruge, uzimala bi žitka brašna, masti, jednom riječi svega, do čega je samo doći mogla, i nosila Židovu. Ovaj rado primao, no teško davao; davao, što je htio.

Nekog dana u ranu zoru dovuku te dvije prijateljice pun mjerov pšenice Židovu u dućan.

— Daj, Avrame, evo mjerov pšenice, mjeri!

— Ne ću.

— Zašto bolan?

— Ne smijem, može se čuti, pa bi nastradao.

— Lijo nijedna, a do sada zar nijesi primao? Daj što misliš. Znaš da kući ne mogu nositi, opazit će me moji.

— Dat ću ti jednu krunu.

— Jednu krunu za mjerov pšenice, a na pijaci stoji četiri forinta? Sram te bilo Avrame, i ona zaplače od stida i boli.

— Evo ti krune, reče Židov, više ne dam.

Mlada žena primi krunu, pa mu je baci u lice.

— Huljo! Evo ti i krune i žitka, bilo ti na čast, mene si opametio.

Ova zgoda tako je djelovala na mladu snašu, da se popravila, a gizde okanila sasvim. Živa je još i danas i kao majka petero djece sretna i zadovoljna.

Samo na žalost primjer ovaj, gdje se mlada opamećuje drskošću trgovčevom, rijedak je, kao bijela vrana medju crnima.

I Ivan je bio rastrošan, no zar da ga radi toga posve osudimo?

Lakoumnost i rastrošnost bila je njegova slaba strana, ali se ona dala izliječiti, jer srce u njega bilo pošteno i nepokvareno, bez zlobe, koje nikomu zla poželjelo nije, i koje bilo svakomu dobro, samo sebi ne. On je bio, kako to lijepo kaže neki hrvatski pisac: svakomu dobar, sebi najmanje.

I baš zato je Bog odlučio u svojoj mudrosti, da ga privede na pravi put, neka ga siromaštvo i briga pouče, kako ovaj život nije samo vesela igranka, no kruta zbilja.

Lijek je bio gorak, ali je djelovao. Ivan se izliječio. U Americi se promijeni on posvema. U njega nije više bilo predjašnje lakoumnosti i bezbrige, on je postao štedljivim i ozbiljnim, a ipak dobra, mekana srca.

Teški neprekidni rad očeličio tijelo i mišice, ali i volju, a spoznaja i uvjerenje, da vlastitom svojom snagom služi i privredjuje kruh, učinila ga samosvjesnim i odlučnim.

Srce ga vuklo kući na rodjenu grudu starici majci, dragoj djeci i ženi, no on je to čuvstvo u sebi zatomljivao i suztezao s tvrdom odlukom ne vratiti se prije, dok ne privrijedi barem toliko, da si uzmogne gospodarstvo povećati.

Na izmaku druge godine prištedio je šest stotina forinti; kad mu stiže od Anice list, da se vrati kući.

XII.

Ivan se vratio.

Radost žene i majke nad njegovim dolaskom teško je opisati. A i čemu? Tudju radost ili bol opisati ne samo da je jalov posao, on je donekle i nemoguć.

U Dominkovićevu kuću opet se povratilo veselje i smijeh.

Odmah prvih dana nabavi Ivan konje, a koje svojim zaštedjenim, koje opet s Dabićevim novcem kupi deset jutara krasne oranice i nekoliko komada blaga, a za godinu dana postade Dominkovićev dom jedan od boljih u selu. U njemu carevala ljubav i zadovoljstvo a i blagoslov Božji, koje ga Bog nikada ne uskraćuje svojim ljubimcima.

Jagica i Mijo. Slika iz seoskoga i obrtničkoga života. Od J. Zorića. 80 f.
Pobožna duša. Napisao I. K. Pagani. Preveo Stjepan Korenić. 80 f.
Fabiola ili drevni kršćani. Od I. Gojtana. 30 f.
Molitvenik za hrvatski puk. Od Kanižlića. Nevezan 2 K.
Segregacija u Jurjevici. Pučka pripovijest od J. Zorića. 60 f.
Lužba za puk po Vertovcu. Priredio L. Matagić. 70 f.
Čovjek od rodjenja do ženitbe. Po Albanu Stolcu priredio Stjepan Korenić. 30 f.
Život g. Isusa Krista. Od nadb. Stadlera. Knj. I., II. i III. po 80 f.
Majstor Adam. Pripovijetka od V. Novaka. 50 f.
Vračara Klara. Od I. Lepušića. 60 f.
Štitite životinje. Priredili Strzalkowski i Hofmann. 20 f.
Okovi. Napisala Milena S. Pokupska. 60 f.
Magnetizam i elektricitet. Napisao Oton Kučera. (Sa 42 sl.) 50 f.
Život bl. djevice Marije. Napisao dr. Josip Pazman. Sv. I. i II. po 80 f.
Pripovijesti iz bosanskog života. Napisao Osman Aziz. 30 f.
Domaća ljekarna. Napisao Skender Horvat. 60. f.
Stari Slaveni. Povjesničke crtice. Sastavio Julius Gollner. 70 f.
Ruža. Pripovijest od J. Zorića. 60 f.
Uputa u ratarstvo. I. (Sa 71 sl.) M. pl. Eisenthal i Ot. Frangeš. 1 K.
Slike i uspomene sa sela. Napisao Janko Barlè. 60 f
Život sv. Josipa. Napisao dr. J. Pazman. 60 f.
Josip Juraj Strossmayer. O pedesetgodišnjici njegova biskupovanja napisao Janko Barlè. 40 f.
Zločin i pravda božja. Pripovjesti iz seoskog života. Napisao Ivan Lepušić. 40 f.
Ribe i ribogojstvo. Napisao za puk Skender Horvat. 50 f.
Slike iz svakdanjeg života. Napisao Václav Kosmák. Preveo Stjepan Žgurić. 60 f.
Čovjek snuje, Bog odredjuje. Pripovijest. Napisao Dragutin Jovan. 60 f.
Mučenici. Pripovijest. Napisao Milutin Mayer. 60 fil.
Pčelarenje sa pokretnim saćem, od K. Broza. 60 fil.
Pripovijesti iz hrvatske povjesti, od dra. Horvata. 50 fil.
Za krst časni i slobodu zlatnu, od M. Mayera. 50 fil.
Dobar je Bog. Pripoviest. Napisao Stjepan Eraković. 50 f.